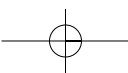
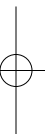

Φίλη μαθήτριά, φίλε μαθητή,

Το συγκεκριμένο βιβλίο αποτελεί βοήθημα για το μάθημα της Νέας Ελληνικής Γλώσσας στην Α΄ τάξη του Ενιαίου Λυκείου. Αποσκοπεί να εξυπηρετήσει τις ανάγκες των μαθητών αφενός για επεξεργασία και κατανόηση της διδακτέας ύλης και αφετέρου για ανταπόκριση σε κάθε εξεταστική διαδικασία. Για τον λόγο αυτόν η συγγραφή του έχει βασιστεί τόσο στις θεματικές ενότητες του σχολικού βιβλίου όσο και στο νέο σύστημα αξιολόγησης, που βασίζεται στην *Τράπεζα Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας*. Στο πλαίσιο αυτό, λοιπόν, το παρόν βιβλίο περιλαμβάνει τα εξής:

- Αναλυτική **παρουσίαση της θεωρίας του σχολικού βιβλίου** ανά θεματική ενότητα, με την επιπλέον παροχή χρήσιμων πληροφοριών.
- **Θέματα για εξάσκηση** σε κάθε θεματική ενότητα, που στοχεύουν στην περαιτέρω επεξεργασία και κατανόηση σημαντικών στοιχείων της θεωρίας.
- **Πληροφοριακό υλικό για τις έννοιες όλων των θεματικών ενοτήτων** που περιλαμβάνονται στη διδακτέα ύλη του μαθήματος – το υλικό αυτό συνοδεύεται από επιπλέον **παράλληλα κείμενα**.
- **Όλα τα κριτήρια αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων** που αντιστοιχούν στις ενότητες του συγκεκριμένου τεύχους. Τα κριτήρια αυτά έχουν κατανεμηθεί ανά έννοια (π.χ. Κριτήρια αξιολόγησης σχετικά με τον προφορικό και τον γραπτό λόγο, σχετικά με τον διάλογο κ.ά.) και έχουν εμπλουτιστεί με προτεινόμενα θέματα παραγωγής γραπτού λόγου (θέμα Γ), τα οποία τίθενται από τους διδάσκοντες.
- **Απαντήσεις σε:**
 - α) όλες τις ασκήσεις του σχολικού βιβλίου.
 - β) όλα τα «Θέματα για εξάσκηση».
 - γ) **όλα τα κριτήρια αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων** (του συγκεκριμένου τεύχους) – και στα θέματα παραγωγής γραπτού λόγου που τα συνοδεύουν.

Αλεξάνδρα Στράτου

Περιεχόμενα

Ο λόγος

11. ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΣ ΚΑΙ ΓΡΑΠΤΟΣ ΛΟΓΟΣ .. 15
- 11.1. Η έννοια του λόγου και τα είδη του .. 15
- 11.2. Επισήμανση στοιχείων της ομιλίας
(του προφορικού λόγου) 15
- 11.3. Σύγκριση του προφορικού
με τον γραπτό λόγο 17
- 11.4.-11.6. Θέματα για εξάσκηση 22

Θέματα για συζήτηση και έκφραση-έκθεση σχετικά με τον προφορικό και τον γραπτό λόγο

- 11.7. Ο προφορικός λόγος 25
- 11.8. Ο γραπτός λόγος 26
- 11.9. Το γλωσσικό ζήτημα και το κίνημα
του Δημοτικισμού 28
- 11.10. Ο αναλφαβητισμός 31

Τα κριτήρια αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων

- 11.11.-11.13. Κριτήρια αξιολόγησης
της Τράπεζας Θεμάτων σχετικά με
τον προφορικό και τον γραπτό λόγο 37
- 11.14.-11.18. Κριτήρια αξιολόγησης
της Τράπεζας Θεμάτων σχετικά με
τον αναλφαβητισμό 42
12. ΔΙΑΛΟΓΟΣ 58
- 12.1. Η έννοια του διαλόγου – Οι μορφές
και τα είδη του 58
- 12.2. Διάλογος. Η σχέση του λόγου με
το σώμα, τον χρόνο και τον χώρο ... 60

- 12.3. Προϋποθέσεις για την επιτυχία
ενός διαλόγου/μιας συνομιλίας 61
- 12.4. Ο λογοτεχνικός διάλογος 63
- 12.5.-12.9. Θέματα για εξάσκηση 65

Θέματα για συζήτηση και έκφραση-έκθεση σχετικά με τον διάλογο

- 12.10. Η σημασία του διαλόγου 69
- 12.11. Ο εκφυλισμός και η απουσία του
διαλόγου σήμερα: αίτια, συνέπειες,
προτάσεις 73

Τα κριτήρια αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων

- 12.12.-12.13. Κριτήρια αξιολόγησης
της Τράπεζας Θεμάτων σχετικά με
τον διάλογο 76

Θέματα για συζήτηση και έκφραση-έκθεση σχετικά με την εφηβεία

- 12.14. Εφηβεία/Νεότητα 82
- 12.15. Πρότυπα – Είδωλα 96
- 12.16. Το χάσμα των γενεών 103
- 12.17. Ελεύθερος χρόνος – Ψυχαγωγία/
Διασκέδαση 110

Τα κριτήρια αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων

- 12.18.-12.28. Κριτήρια αξιολόγησης
της Τράπεζας Θεμάτων σχετικά με
την εφηβεία/νεότητα 120

12.29. Κριτήριο αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων σχετικά με τα πρότυπα/είδωλα	151
12.30. Κριτήριο αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων σχετικά με το χάσμα των γενεών	153
12.31.-12.32. Κριτήρια αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων σχετικά με τον ελεύθερο χρόνο	156

Θέματα για συζήτηση και έκφραση-έκθεση σχετικά με την αγάπη και τον έρωτα

12.33. Η αγάπη	162
12.34. Ο έρωτας	166

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ	169
--	-----

Περιγραφή

13. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	199
13.1. Η έννοια της περιγραφής	199
13.2. Μεθόδευση της περιγραφής	201
13.3. Η γλώσσα της περιγραφής	204
13.4. Το σχόλιο και η οπτική γωνία στην περιγραφή	207
13.5.-13.7. Θέματα για εξάσκηση	207
14. ΔΙΑΦΟΡΑ ΘΕΜΑΤΑ/ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗΣ	212
14.1. Περιγραφή ενός χώρου/κτιρίου ...	212
14.2. Περιγραφή προσώπου/ατόμου ...	212
14.3. Περιγραφή ζωγραφικού πίνακα ή άλλου έργου τέχνης	213
14.4. Ειδικά θέματα	214
14.5.-14.7. Θέματα για εξάσκηση	215
15. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ	218
15.1. Παράγραφος – Ανάπτυξη παραγράφου με αναλογία	218

15.2.-15.4. Θέματα για εξάσκηση	221
---------------------------------------	-----

16. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ	224
---	-----

16.1. Η ενδυμασία	224
16.2. Η μόδα	226

Τα κριτήρια αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων

16.3.-16.5. Κριτήρια αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων σχετικά με την ενδυμασία και τη μόδα	230
--	-----

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ	237
--	-----

Αφήγηση

17. ΑΦΗΓΗΣΗ	273
17.1. Ορισμός της αφήγησης	273
17.2. Αφηγηματικό περιεχόμενο και αφηγηματική πράξη	274
17.3. Αφηγηματικά είδη, το ύφος και ο σκοπός τους	275
17.4. Ποιος αφηγείται;	277
17.5. Η οπτική γωνία στην αφήγηση	278
17.6. Αφηγηματικοί τρόποι	280
17.7. Αφηγηματικός χρόνος	282
17.8.-17.10. Θέματα για εξάσκηση	286

18. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΑΦΗΓΗΣΗ	288
18.1. Διάκριση της περιγραφής από την αφήγηση	288
18.2. Η περιγραφή μέσα στην αφήγηση ..	289
18.3.-18.4. Θέματα για εξάσκηση	290

19. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ	292
19.1. Συνοχή κειμένου	292
19.2. Συνοχή σε ένα αφηγηματικό κείμενο ..	295
19.3.-19.4. Θέματα για εξάσκηση	295

20. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ	298
20.1. Γηρατειά/Τρίτη ηλικία	298
20.2. Οικογένεια	303
20.3. Reality shows (Ριάλιτι σόους)	310
20.4. Γέλιο/Χιούμορ	314

Τα κριτήρια αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων

20.5.-20.7. Κριτήρια αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων σχετικά με τα γηρατειά/την τρίτη ηλικία	320
20.8.-20.12. Κριτήρια αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων σχετικά με το γέλιο/χιούμορ	328

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ	342
--	-----

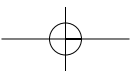
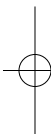
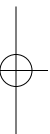
Το χρονογράφημα

21. ΤΟ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑ	389
21.1. Τα χαρακτηριστικά και ο σκοπός του χρονογραφήματος	389
21.2. Το ύφος και η γλώσσα του χρονογραφήματος	390
21.3. Η ιστορία του χρονογραφήματος ...	390
21.4. Θέματα για εξάσκηση	391

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ	393
--	-----

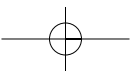
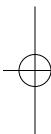
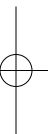
Επαναληπτικά κριτήρια αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων σχετικά με τη γλώσσα 399 |

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΕΞΑΣΚΗΣΗ	405
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΘΕΜΑΤΩΝ	415

Ο λόγος

- ✓ Προφορικός και γραπτός λόγος
Θέματα για συζήτηση και έκφραση-έκθεση σχετικά με
τον προφορικό και τον γραπτό λόγο
Τα κριτήρια αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων
- ✓ Διάλογος
 - Θέματα για συζήτηση και έκφραση-έκθεση σχετικά με
τον διάλογο
Τα κριτήρια αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων
 - Θέματα για συζήτηση και έκφραση-έκθεση σχετικά με
την εφηβεία
Τα κριτήρια αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων
 - Θέματα για συζήτηση και έκφραση-έκθεση σχετικά με
την αγάπη και τον έρωτα
- ✓ Απαντήσεις στις ασκήσεις του σχολικού βιβλίου

11. Προφορικός και γραπτός λόγος

11.1. Η έννοια του λόγου και τα είδη του

- Λόγος είναι η διανοητική ικανότητα του ανθρώπου να χρησιμοποιεί τη γλώσσα, ως συστηματικά δομημένο σύνολο λέξεων, για συνεννόηση, για επικοινωνία.
- Ο λόγος διακρίνεται:
 - α) στον **προφορικό λόγο**, την παράσταση δηλαδή των ιδεών, σκέψεων, συναισθημάτων κ.λπ. με **έναρθρους ήχους** (φθόγγους που σχηματίζουν λέξεις), όπως αυτή εμφανίζεται σε μια συνομιλία, τηλεφωνική συνδιάλεξη, τηλεοπτική ή ραδιοφωνική συζήτηση, ομιλία ή διάλεξη, διδασκαλία στο σχολείο κ.ά.
 - β) στον **γραπτό λόγο**, την παράσταση δηλαδή των ιδεών, σκέψεων, συναισθημάτων κ.λπ. με **ορατά γραπτά σύμβολα** (γράμματα που σχηματίζουν λέξεις), όπως αυτή εμφανίζεται σε κείμενα βιβλίων, άρθρα, επιστολές, κάρτες, ημερολόγια, καταλόγους, πρακτικά, αιτήσεις, ιστοσελίδες, μηνύματα κινητών τηλεφώνων κ.ά.

Οι «βάσεις» του προφορικού και του γραπτού λόγου

- Ο προφορικός λόγος βασίζεται στις λειτουργίες της **ομιλίας** (προφορική έκφραση) και της **ακρόασης**.
- Ο γραπτός λόγος βασίζεται στις λειτουργίες της **γραφής** (γραπτή έκφραση) και της **ανάγνωσης**.

Ο προφορικός και ο γραπτός λόγος αποτελούν τους δύο θεμελιώδεις τρόπους παραγωγής και πρόσληψης του λόγου, οι οποίοι συνδέονται με διαφορετικές περιστάσεις επικοινωνίας και συνεπώς υπηρετούν διαφορετικούς στόχους.

11.2. Επισήμανση στοιχείων της ομιλίας (του προφορικού λόγου)

A. Η παροδικότητα του προφορικού λόγου και τα μέσα διάσωσης του

Ο προφορικός λόγος είναι **εφήμερος**, έχει δηλαδή πολύ σύντομη διάρκεια και διατηρείται μόνο όσο διαρκεί η ακουστική εντύπωση που προκαλεί ή όσο το επιτρέπει η μνήμη των ανθρώπων. Έτσι, ο προφορικός λόγος **μπορεί να διασωθεί**:

- α) **μέσω του γραπτού λόγου**, που τον αποτυπώνει με τα τυποποιημένα σύμβολα του γλωσσικού κώδικα επικοινωνίας (τα γράμματα που αντιστοιχούν στους φθόγγους/ήχους).
- β) **μέσω της σύγχρονης τεχνολογίας**, με μεθόδους όπως η **μαγνητοφώνηση** και η **μαγνητοσκοπήση/κινηματογράφηση**, που επιτρέπουν τη «δέσμευση» του προφορικού λόγου και τη συνεχή επανάληψή του. Στην περίπτωση, λοιπόν, αυτή μπορούμε με την **απομαγνητοφώνηση** να αποτυπώσουμε γραπτά τον προφορικό λόγο και να τον μελετήσουμε σε βάθος. Με τη **χρήση** μάλιστα κάποιων **συμβόλων** μπορούμε να αποδώσουμε και κάποια γνώρισματα της φωνής, όπως οι παύσεις, η ανοδική και καθοδική κίνηση της φωνής κ.λπ., που προσδίδουν στον λόγο διάφορες νοηματικές αποχρώσεις. Τέτοια σύμβολα είναι:

- (μικρή παύση).
- + (μέτρια παύση).
- ++ (παρατεταμένη παύση).
- ↗ (ανοδική κίνηση της φωνής).
- ↘ (καθοδική κίνηση της φωνής).

Β. Τα κύρια στοιχεία του προφορικού λόγου

Τα κύρια στοιχεία/γνώρισματα του προφορικού λόγου είναι:

- α) **τα καθαρά γλωσσικά**, που είναι οι φθόγγοι, οι έναρθροι ήχοι που παράγονται από τα φωνητήρια όργανα, οι λέξεις ως ήχοι, τα **εκφωνήματα** – οποιοδήποτε δηλαδή «κομμάτι» γλώσσας που πριν και μετά από αυτό υπάρχει παύση (σιωπή) και αντιστοιχεί στον λόγο που παράγει ένας συγκεκριμένος ομιλητής σε μια συγκεκριμένη περίπτωση επικοινωνίας, έχοντας όλα τα χαρακτηριστικά της φωνής του ομιλητή, του ιδιώματος ή της διαλέκτου, αλλά και της ιδιολέκτου του.
- β) **τα παραγλωσσικά**, τα οποία επισημαίνουμε ακούγοντας τον ομιλητή και είναι ο **επιτονισμός**, οι **παύσεις**, η **προφορά**, η **ένταση** της φωνής.
- γ) **τα εξωγλωσσικά**, τα οποία επισημαίνουμε παρατηρώντας τον ομιλητή και είναι οι **χειρονομίες**, οι **κινήσεις**, οι **εκφράσεις του προσώπου**, το **βλέμμα**, η **διάθεσή** του. Τα στοιχεία αυτά του λόγου δεν είναι απαραίτητα ίδια σε όλες τις γλώσσες του κόσμου, καθώς ενδέχεται, π.χ., μια συγκεκριμένη κίνηση του κεφαλιού σε μια γλώσσα να δηλώνει κατάφαση ενώ σε μια άλλη άρνηση ή μια χειρονομία που σε μια γλώσσα είναι υβριστική σε άλλη να είναι αδιάφορη.

Τα παραγλωσσικά και τα εξωγλωσσικά στοιχεία, χωρίς να ανήκουν στη γλώσσα, υποβοηθούν την επικοινωνία διευκρινίζοντας και συμπληρώνοντας τα γλωσσικά μηνύματα – έτσι προσδίδουν ζωντάνια και παραστατικότητα στον προφορικό λόγο. Αυτά τα στοιχεία, λοιπόν,

Ο επιτονισμός

Πρόκειται για τη διακύμανση (το ανεβοκατέβασμα) της φωνής που χαρακτηρίζει ολόκληρο εκφώνημα (φράση ή και ολόκληρη πρόταση), έχει ιδιαίτερη μορφή σε κάθε γλώσσα και μας δίνει πληροφορίες:

- για τη διάθεση ή τη στάση του ομιλητή απέναντι στο μήνυμα και στον ακροατή (έκπληξη, απορία, ειρωνεία, θαυμασμό, δισταγμό, χαρά, λύπη κ.λπ.).
- για το είδος των προτάσεων (αποφατικές, ερωτηματικές κ.λπ.).

Επομένως, ο επιτονισμός διαμορφώνει σημασίες, που στον γραπτό λόγο δηλώνονται με τα σημεία στίξης.

έχοντας τη δική τους οργάνωση και λειτουργία στον λόγο, είναι αναγκαίο να αξιολογούνται κατά την εξέταση του λόγου ώστε να έχουμε πληρέστερη κατανόηση και περιγραφή του.

11.3. Σύγκριση του προφορικού με τον γραπτό λόγο

Α. Ως μέσα επικοινωνίας

Συγκρίνοντας τον προφορικό με τον γραπτό λόγο ως επικοινωνιακά μέσα, διαπιστώνονται τα εξής:

Στον προφορικό λόγο	Στον γραπτό λόγο
α) Ο πομπός:	
• Διαθέτει περιορισμένο χρόνο για την οργάνωση του λόγου του.	• Διαθέτει –θεωρητικά τουλάχιστον– απεριόριστο χρόνο για την οργάνωση του λόγου του.
• Εξυπηρετεί με τον λόγο του άμεσες επικοινωνιακές ανάγκες.	• Εξυπηρετεί με τον λόγο του έμμεσες επικοινωνιακές ανάγκες.
• Μπορεί να αναδιατυπώσει τον λόγο του, να τον διευκρινίσει.	• Δεν μπορεί να αναδιατυπώσει τον λόγο του, να δώσει περαιτέρω εξηγήσεις.
• Προσδίδει ζωντάνια και παραστατικότητα στον λόγο του με τη χρήση παραγλωσσικών και εξωγλωσσικών στοιχείων.	• Προσπαθεί να προσδώσει ζωντάνια και παραστατικότητα στον λόγο του με άλλα μέσα, όπως τα σημεία στίξης.
β) Ο δέκτης:	
• Προσλαμβάνει άμεσα το μήνυμα του πομπού, αλλά δεν έχει τον χρόνο να το αφομοιώσει, να το επεξεργαστεί όσο θέλει.	• Προσλαμβάνει το μήνυμα του πομπού έπειτα από κάποιο χρονικό διάστημα και έχει τον χρόνο να το αφομοιώσει, να το επεξεργαστεί.
• Έχει τη δυνατότητα να απευθυνθεί άμεσα στον πομπό για διευκρινίσεις-επεξηγήσεις.	• Δεν έχει τη δυνατότητα να απευθυνθεί στον πομπό, παρά μόνο έμμεσα και σε ορισμένες μόνο περιπτώσεις.
• Βρίσκεται συνήθως στον ίδιο χώρο με τον πομπό – αυτό δεν ισχύει για τηλεφωνικές συνδιαλέξεις, συνδέσεις μέσω Διαδικτύου.	• Δεν βρίσκεται, κατά κανόνα, στον ίδιο χώρο με τον πομπό.
γ) Το μήνυμα:	
• Χάνεται μετά το τέλος της συνομιλίας – εκτός αν μαγνητοφωνηθεί.	• Διατηρείται στον χρόνο και μεταφέρεται από γενιά σε γενιά.

Με βάση τα παραπάνω υποστηρίζεται γενικά ότι, όσον αφορά τον πομπό και τον δέκτη, **η επικοινωνία με τον προφορικό λόγο είναι μια κοινωνική δραστηριότητα, ενώ με τον γραπτό λόγο είναι μια μοναχική δραστηριότητα.**

Β. Ως προς τη σύνταξη, τη διατύπωση, το λεξιλόγιο, τη νοηματική πυκνότητα, τη συνοχή

➤ Ως προς τη **σύνταξη**, παρατηρείται ότι:

- **στον προφορικό λόγο υπάρχουν** κάποιες φορές **ασυνταξίες** και χρησιμοποιείται συνήθως η παρατακτική σύνδεση και οι σχετικά μικρές φράσεις.

- αντίθετα, **στον γραπτό λόγο η σύνταξη είναι επιμελημένη** και χρησιμοποιείται συχνά η υποτακτική σύνδεση και ο μακροπερίοδος λόγος.

➤ Ως προς τη **διατύπωση**, παρατηρείται ότι:

- **στον προφορικό λόγο η διατύπωση δεν είναι επιμελημένη.** Συγκεκριμένα, κύρια χαρακτηριστικά της προφορικής έκφρασης είναι:
 - α) οι ελλειπτικές προτάσεις και οι ανολοκλήρωτες φράσεις.
 - β) τα πολλά «γεμίσματα» (εε, χμ, ας πούμε κ.ά.) και οι παύσεις.
 - γ) η προχειρότητα και η προσπάθεια ορισμένες φορές του ομιλητή να αλλάξει ή να βελτιώσει μια φράση που χρησιμοποίησε.
 - δ) οι ασάφειες και οι ανακρίβειες.
 - ε) η αναλυτικότητα.
- αντίθετα, **στον γραπτό λόγο η διατύπωση είναι πιο προσεγγμένη.** Συγκεκριμένα, κύρια χαρακτηριστικά της γραπτής έκφρασης είναι:
 - α) οι ολοκληρωμένες φράσεις, εφόσον καταγράφεται μόνο η τελική μορφή του κειμένου.
 - β) η επισιμότητα.
 - γ) η σαφήνεια και η ακρίβεια.
 - δ) η πυκνότητα – προτιμούνται συνήθως οι ονοματικές φράσεις από τις ρηματικές.

➤ Ως προς το **λεξιλόγιο**, παρατηρείται ότι **στον προφορικό λόγο είναι πιο απλό**, «καθημερινό» και οικείο, ενώ **στον γραπτό λόγο είναι** πιο «δύσκολο», επεξεργασμένο και **πιο προσεκτικά επιλεγμένο.**

➤ Ως προς τη **νοηματική πυκνότητα και τη συνοχή**, παρατηρείται ότι:

- **στον προφορικό λόγο τα νοήματα εμφανίζονται** συχνά **αποσπασματικά**, χωρίς αλληλουχία, καθώς διαδέχονται το ένα το άλλο **ασύνδετα**. Γενικά η οργάνωση του λόγου στην περίπτωση αυτή δεν είναι επιμελημένη, αφού ο πομπός δεν διαθέτει τον απαιτούμενο χρόνο για να ελέγξει τη συγκρότηση του μηνύματός του.
- αντίθετα, **στον γραπτό λόγο τα νοήματα παρουσιάζονται με λογική σειρά**, καθώς ο πομπός έχει τον χρόνο να οργανώσει το κείμενό του. Έτσι ο λόγος στην περίπτωση αυτή χαρακτηρίζεται από **επεξεργασμένη οργάνωση, νοηματική αλληλουχία και συνεκτικότητα**, που επιτυγχάνεται με τη χρήση μεταβατικών-διαρθρωτικών λέξεων και φράσεων.

Υπερέχει ο γραπτός λόγος έναντι του προφορικού ή όχι;

Όπως διαπιστώνεται από τη σύγκριση των μορφών του λόγου, **ο γραπτός λόγος είναι από κάθε άποψη πιο επιμελημένος από τον προφορικό. Αυτό όμως δεν σημαίνει πως είναι «ανώτερος»**, πως έχει μεγαλύτερη αξία. Και οι δύο μορφές λόγου είναι ισάξιες, αφού είναι το ίδιο απαραίτητες στην ανθρώπινη επικοινωνία προκειμένου να ικανοποιούνται συγκεκριμένες ανάγκες. Εκείνο, λοιπόν, που έχει σημασία δεν είναι να αντιπαραθέσουμε την ομιλία με τη γραφή, για να δούμε ποια υπερέχει, αλλά να εκτιμήσουμε τη συμβολή και των δύο στην εξέλιξη της ανθρώπινης επικοινωνίας, παρουσιάζοντας τα χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα.

Γ. Ως προς τον σχεδιασμό τους – Ο «μεικτός» λόγος

➤ **Ο προφορικός λόγος**, καθώς καλύπτει άμεσες επικοινωνιακές ανάγκες και έχει περιορισμένη διάρκεια, **είναι απροσχεδιαστος**. Αντίθετα, **ο γραπτός λόγος**, που καλύπτει έμμεσες επικοινωνιακές ανάγκες και έχει απεριόριστη διάρκεια, **είναι** πιο επιμελημένος και **προσχεδιασμένος**.

➤ Η διάκριση, ωστόσο, μεταξύ του προφορικού και του γραπτού λόγου με βάση τον σχεδιασμό τους δεν είναι απόλυτη, καθώς υπάρχουν περιπτώσεις όπου συνδυάζονται στοιχεία και από τις δύο αυτές μορφές γλωσσικής επικοινωνίας. Έτσι εμφανίζεται ένα είδος «μεικτού» λόγου, ο **προσχεδιασμένος** (ή οργανωμένος) **προφορικός λόγος**, που αφορά τις περιπτώσεις εκφώνησης λόγου (π.χ. δημόσια ομιλία, διάλεξη κ.λπ.). Σ' αυτόν παρουσιάζονται στοιχεία του γραπτού λόγου, όπως επεξεργασμένο λεξιλόγιο, σαφήνεια και πυκνότητα στον λόγο, ολοκληρωμένες προτάσεις, σωστή σύνταξη, αλλά και στοιχεία του προφορικού λόγου, όπως μικροπερίοδος λόγος, παρατακτική σύνταξη, χρήση στοιχείων όπως χειρονομίες, εκφράσεις του προσώπου, επιτονισμός, παύσεις κ.λπ.

Χαρακτηριστικά του οργανωμένου προφορικού λόγου

Καθώς ο οργανωμένος προφορικός λόγος εκφωνείται ενώπιον κοινού με στόχο την ενημέρωσή του πάνω σ' ένα ζήτημα, τη διατύπωση απόψεων και τη στήριξή τους, βασικά χαρακτηριστικά του είναι γενικά τα εξής:

- η χρήση της προσφώνησης στην αρχή της ομιλίας (π.χ. *Αγαπητοί συμμαθητές, Κυρίες και κύριοι* κ.λπ. [ανάλογα με το σε ποιον απευθυνόμαστε]) και της αποφώνησης στο τέλος (π.χ. *Σας ευχαριστώ που με ακούσατε* κ.λπ.).
- η τριμερής ανάπτυξη του λόγου, όπου υπάρχει σαφής διάκριση των τριών μερών (πρόλογος, κύριο μέρος, επίλογος) και γίνεται σωστή οργάνωση των απόψεων, επιχειρημάτων κ.λπ.
- η χρήση και των τριών ρηματικών προσώπων, ανάλογα με τον σκοπό της επικοινωνίας (π.χ. *Θα ήθελα να αναφερθώ...*, *Όλοι σας γνωρίζετε καλά ότι...*, *Δεν είναι δυνατό να γίνεται αυτό όταν...*).
- η χρήση κυρίως της αναφορικής λειτουργίας της γλώσσας, σε συνδυασμό κάποτε με την ποιητική λειτουργία της, προκειμένου ο λόγος να γίνεται ζωντανός και παραστατικός όπου το επιθυμεί ο ομιλητής.
- η συνοχή και η αλληλουχία των νοημάτων.
- το σοβαρό, τυπικό ύφος, το επεξεργασμένο λεξιλόγιο, ο μακροπερίοδος λόγος, η επιμελημένη σύνταξη.

Δ. Ως προς τη δυνατότητα απόδοσης του προφορικού λόγου σε γραπτό

Ο προφορικός λόγος μπορεί να μαγνητοφωνηθεί και να αποδοθεί σε γραπτό λόγο (να μεταγραφεί) μέσω της απομαγνητοφώνησης, προκειμένου να δημοσιευτεί σε κάποιο έντυπο για την ενημέρωση του αναγνωστικού κοινού, όπως συμβαίνει, για παράδειγμα, με τη δημοσίευση συνεντεύξεων, πρακτικών ενός συνεδρίου κ.λπ. Στην περίπτωση αυτή ο προφορικός λόγος, λόγω του μη επεξεργασμένου χαρακτήρα του, είναι ανάγκη να τροποποιηθεί σε έναν ορισμένο βαθμό και να διευθετηθεί έτσι ώστε να γίνει προσιτός στο αναγνωστικό κοινό.

Κατά τη μεταγραφή, λοιπόν, του προφορικού λόγου σε γραπτό:

- τα **γλωσσικά στοιχεία** (λεκτικά εκφωνήματα), που μαγνητοφωνούνται και αναπαράγονται ακουστικά, αποδίδονται γραπτά σε άρθια διατύπωση, που επιβάλλει τη διόρθωση σφαλμάτων (λεκτικών, συντακτικών κ.λπ.).
- τα **παραγλωσσικά στοιχεία** («γεμίσματα», επαναλήψεις, παύσεις, επιτονισμός), που επίσης μαγνητοφωνούνται και αναπαράγονται ακουστικά και τα οποία σημειώνονται κατά την απομαγνητοφώνηση με ιδιαίτερα σύμβολα, όπως αυτά που παρουσιάζονται στο πλαίσιο της σελ. 16, αποδίδονται συνήθως με σημεία στίξης ή με παραγραφοποίηση, ενώ κάποιες φορές παραλείπονται.
- τα **εξωγλωσσικά στοιχεία** (χειρονομίες, κίνηση, έκφραση προσώπου, διάθεση του ομιλητή κ.λπ.), που βέβαια δεν μαγνητοφωνούνται ούτε αναπαράγονται ακουστικά, συνήθως παραλείπονται στον γραπτό λόγο, αλλά μπορούν σε κάποιες περιπτώσεις και να περιγραφούν λεκτικά και να ενσωματωθούν κατάλληλα στον γραπτό λόγο (π.χ. *Κοιτάζοντας με απορία τον δημοσιογράφο, ο κύριος... τον ρώτησε τι εννοούσε με την παρατήρηση αυτή*).

Ε. Ως προς τη δυνατότητα τους να εκφράζουν φανερά και λανθάνοντα νοήματα

Ο λόγος, τόσο ο προφορικός όσο και ο γραπτός, έχει τη δυνατότητα να εκφράζει ποικίλα νοήματα, ανάλογα με την επικοινωνιακή κατάσταση κατά την οποία εκφωνείται ή γράφεται. Έτσι μια λέξη ή μια φράση έχει:

- ένα **φανερό νόημα**, αυτό δηλαδή που όλοι αντιλαμβάνονται άμεσα.
- συχνά ένα **λανθάνον νόημα**, που μπορεί να μη γίνεται άμεσα αντιληπτό και εκφράζει την πραγματική πρόθεση του πομπού.

Για παράδειγμα, η φράση *Είναι πολύ αργά* αποτελεί μια απλή διαπίστωση (φανερό νόημα) και συντακτικά είναι πρόταση κρίσης (ή αποφαντική), αλλά ταυτόχρονα μπορεί να εκφράζει μια έμμεση παράκληση του πομπού προς τον δέκτη να φύγει γιατί είναι περασμένη η ώρα ή την έμμεση άρνησή του να πάει κάπου γιατί είναι αργά (λανθάνον νόημα), με αποτέλεσμα στην περίπτωση αυτή η φράση να είναι συντακτικά πρόταση επιθυμίας.

Προκειμένου, λοιπόν, να ερμηνεύουμε σωστά το νόημα μιας φράσης και να αντιλαμβανόμαστε τις πραγματικές προθέσεις του πομπού, πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη, πέρα από τα γλωσσικά στοιχεία (τις λέξεις-φράσεις-προτάσεις) που χρησιμοποιεί:

- τις κοινωνικές περιστάσεις και συμβάσεις, στο πλαίσιο των οποίων εκφωνείται ή γράφεται ο λόγος.
- τις κοινές μας εμπειρίες με τον πομπό.

- το παραγλωσσικό και εξωγλωσσικό πλαίσιο, στην περίπτωση που ο λόγος είναι προφορικός.

Διαφοροποιήσεις στη χρήση των λεκτικών εκφωνημάτων-προτάσεων

- Προκειμένου να πετύχουμε τον σκοπό μας στην επικοινωνία (για να δώσουμε δηλαδή ή να ζητήσουμε μια πληροφορία, να ζητήσουμε από κάποιον να κάνει κάτι ή να εκφράσουμε κάποιο συναίσθημα), μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε διαφορετικά είδη προτάσεων. Για παράδειγμα, για να ζητήσουμε μια πληροφορία, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε, εκτός από ερωτηματικές προτάσεις, αποφαντικές ή προστακτικές.

π.χ. *Πού είναι η στάση του λεωφορείου;* (ερωτηματική)

Ψάχνω τη στάση του λεωφορείου. (αποφαντική)

Δείξε μου τη στάση του λεωφορείου. (προστακτική)

Το τι είδους πρόταση επιλέγουμε να χρησιμοποιήσουμε κάθε φορά εξαρτάται από διάφορους παράγοντες της επικοινωνίας, όπως:

- ποιος είναι ο **δέκτης** (το πρόσωπο στο οποίο απευθυνόμαστε – αν είναι γνωστό ή άγνωστό μας, αν είναι κάποιος συνομιλητής ή μεγαλύτερός μας κ.λπ.).
- ποιος είναι ο **τρόπος** που μεταδίδουμε το μήνυμά μας (αν μιλάμε στο τηλέφωνο ή πρόσωπο με πρόσωπο με τον συνομιλητή μας, αν του γράφουμε γράμμα κ.λπ.).
- ποιες είναι οι **συνθήκες επικοινωνίας** (πού βρισκόμαστε, αν είμαστε μπροστά σε άλλους ή μόνοι με τον συνομιλητή μας, πότε, με ποια ευκαιρία γίνεται η συνομιλία, ποιο είναι το θέμα της, για ποιον σκοπό γίνεται κ.λπ.).

- Επίσης, το είδος των προτάσεων ως προς το περιεχόμενό τους δηλώνεται:

- στον **προφορικό λόγο** με τον **επιτονισμό**.
- στον **γραπτό λόγο** με τα **σημεία στίξης** (τελεία, ερωτηματικό, θαυμαστικό) που χρησιμοποιούμε κάθε φορά.

Έτσι **η ίδια πρόταση μπορεί να ειπωθεί με διάφορους τρόπους**, πότε για να δηλώσουμε κάτι (να δώσουμε μια πληροφορία), πότε για να ρωτήσουμε κάτι (να ζητήσουμε μια πληροφορία) και πότε για να εκφράσουμε ένα συναίσθημα. Οι διαφορές αυτές στον γραπτό λόγο αποδίδονται με τα σημεία στίξης.

π.χ. *Θα πάμε εκδρομή.* (Δίνουμε μια πληροφορία [αποφαντική πρόταση] – τελεία στο τέλος της πρότασης.)

Θα πάμε εκδρομή; (Ζητάμε μια πληροφορία [ερωτηματική πρόταση] – ερωτηματικό στο τέλος της πρότασης.)

Θα πάμε εκδρομή! (Εκφράζουμε συναίσθημα [επιφωνηματική πρόταση] – θαυμαστικό στο τέλος της πρότασης.)

ΣΤ. Ως προς τη δυνατότητα τους να επιτελούν λεκτικές πράξεις – Τελεστικός λόγος

Ο λόγος, τόσο ο προφορικός όσο και ο γραπτός, έχει τη δυνατότητα, εκτός από το να εκφράζει νοήματα, να πραγματοποιεί ταυτόχρονα μια πράξη, η οποία ονομάζεται **λεκτική πράξη**. Για παράδειγμα:

- **στον προφορικό λόγο**, όταν εκφωνούμε τη φράση *Σου υπόσχομαι να το κάνω*, δεν διατυπώνουμε απλώς κάτι, αλλά ταυτόχρονα πραγματοποιούμε μια πράξη, αυτή της υπόσχεσης. Σε συγκεκριμένες, μάλιστα, περιπτώσεις για την τέλεση μιας λεκτικής πράξης απαραί-

ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ

τητη προϋπόθεση αποτελεί η αναγνώριση του πομπού ως προσώπου αρμόδιου/εξουσιοδοτημένου να την εκτελέσει. Έτσι, μόνο ο γυμναστής μπορεί να εκφωνήσει τη λέξη *Στοιχηθείτε*, ο πρόεδρος π.χ. του δικαστηρίου τη φράση *Λύεται η συνεδρίαση*, ο εξομολόγος τη φράση *Συγχωρούνται οι αμαρτίες σου* κ.λπ.

- **στον γραπτό λόγο**, «επίσημα» κείμενα όπως ένα πιστοποιητικό σπουδών, μια βεβαίωση, μια υπεύθυνη δήλωση, ένα δίπλωμα οδήγησης κ.ά., που αποτελούν δημόσια έγγραφα, δεν παρέχουν απλώς μια πληροφορία, αλλά πιστοποιούν, βεβαιώνουν, δηλώνουν κάτι και επομένως επιτελούν μια «πράξη».

Ο λόγος, λοιπόν, προφορικός ή γραπτός, μέσω του οποίου συντελείται μια λεκτική πράξη ονομάζεται **τελεστικός**.

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΕΞΑΣΚΗΣΗ*

11.4. Θέματα για τη χρήση της γλώσσας

- α) Ποια στοιχεία της ομιλίας διακρίνετε στο παρακάτω πολυτροπικό κείμενο;

- β) Στις παρακάτω φράσεις να δηλώσετε το είδος της πρότασης, την πρόθεση/στάση του πομπού και την πιθανή επικοινωνιακή περίσταση κατά την οποία εκφωνήθηκε η καθεμιά.
- *Θα επισκεφτούμε το Μουσείο της Ακρόπολης.*
 - *Είχε ξημερώσει και ο πατέρας δεν είχε γυρίσει ακόμη στο σπίτι.*

* Οι απαντήσεις στα θέματα για εξάσκηση δίνονται στο τέλος του βιβλίου.

- Ήταν όλα καταπληκτικά! Περάσαμε υπέροχα!
- Δεν ξέρω τίποτα σου λέω!
- Γιατί έφυγες από το σπίτι σου, παιδί μου;

11.5. Θέμα για την πειθώ και τη διάκριση των ειδών του λόγου

Παρότι η διαφορά προφορικού-γραπτού λόγου είναι αναμφισβήτητη, οι ερευνητές δεν έχουν κατορθώσει να συσχετίσουν ένα σαφές σύνολο κειμενικών και περικειμενικών χαρακτηριστικών με καθέναν από τους δύο. Η αρχική υπεραπλουστευμένη εικόνα για την αντίθεση γραφής και ομιλίας έχει, έτσι, δώσει τη θέση της στην παραδοχή ότι δεν υπάρχουν απόλυτες διαφορές μεταξύ τους αλλά διαβαθμίσεις. Τα προφορικά και γραπτά είδη αποτελούν, σύμφωνα με αυτή την αντίληψη, ένα συνεχές με αντίθετους πόλους, οι οποίοι χαρακτηρίζονται από πρωτοτυπικά στοιχεία, όπως αμεσότητα, ρυθμικότητα, συμμετοχικότητα για τον προφορικό λόγο και εμμεσότητα, ανάπτυξη και αφαίρεση για το γραπτό. Τα χαρακτηριστικά αυτά, όμως, μπορούν να βρεθούν σε είδη και των δύο μέσων και επηρεάζονται από τις κοινωνικές και πολιτισμικές συμβάσεις χρήσης τους.

Επιπλέον, κείμενα σε σύγχρονα ηλεκτρονικά μέσα, όπως σε φαξ, αυτόματους τηλεφωνητές ή ηλεκτρονικούς υπολογιστές, έχουν ανατρέψει τις παραδοσιακές αντιλήψεις για αυστηρά διακριμένα όρια γραπτού και προφορικού λόγου, παρουσιάζοντας στοιχεία που συνδέονται και με τα δύο μέσα. Για παράδειγμα, το μήνυμα σε αυτόματο τηλεφωνητή χαρακτηρίζεται από στοιχεία γραπτού λόγου (π.χ. κλείσιμο με «υπογραφή» του ομιλητή) σε ένα κατεχοχόν προφορικό πλαίσιο, που δηλώνεται από την έναρξη του μηνύματος, η οποία είναι χαρακτηριστική στις τηλεφωνικές συνομιλίες.

(Α. Γεωργακοπούλου – Δ. Γούτσος, *Κείμενο και επικοινωνία*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1999)

- Ποια είναι η άποψη που διατυπώνεται στο παραπάνω κείμενο για τη διάκριση προφορικού-γραπτού λόγου; Ποιος τρόπος και ποια μέσα πειθούς χρησιμοποιούνται για τη στήριξή της;
- Πιστεύετε ότι το κείμενο αυτό, που ανήκει προφανώς στον γραπτό λόγο, θα μπορούσε να ανήκει σε κάποιο είδος προφορικού λόγου; Αν ναι, σε ποιο και γιατί; Σε ποια επικοινωνιακή περίσταση θα μπορούσε να έχει εκφωνηθεί;

11.6. Θέματα για την οργάνωση του λόγου

Αφού διαβάσετε προσεκτικά τα παρακάτω κείμενα, να απαντήσετε στα θέματα που ακολουθούν:

A. Σάββατο, 20 Ιουνίου 1942

Είναι πολλές μέρες που δεν έχω πια γράψει τίποτα· έπρεπε να σκεφτώ μια για πάντα τι σημαίνει ένα ημερολόγιο. Είναι για μένα ένα εντελώς μοναδικό συναίσθημα να εκφράζω τις σκέψεις μου, όχι μόνο γιατί δεν έχω ακόμα γράψει, αλλά γιατί μου φαίνεται πως αργότερα ούτε 'γω ούτε οποιοσδήποτε άλλος θα ενδιαφερόταν για τις εκμυστηρεύσεις μιας μαθήτριας δεκα-

ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ

τριών χρόνων. Στο κάτω κάτω, δεν έχει και καμιά σπουδαιότητα. Επιθυμώ να γράψω και, πολύ περισσότερο ακόμη, να βυθομετρήσω την καρδιά μου σχετικά με κάθε λογής πράγματα.

«Το χαρτί είναι πιο υπομονετικό από τους ανθρώπους». Αυτό το γνωμικό μου ήρθε στο νου, όταν μια μελαγχολική μέρα, με το κεφάλι στηριγμένο στα χέρια, παιδευόμουν να πάρω απόφαση: να βγω ή να μείνω σπίτι μου. Ναι, πραγματικά, το χαρτί είναι υπομονετικό και, καθώς υποθέτω ότι κανείς δε θα ενδιαφερθεί γι' αυτό το χαρτόδετο τετράδιο που φέρει τον αξιοπρεπή τίτλο «Ημερολόγιο», δεν έχω καμιά πρόθεση να το δώσω ποτέ να διαβαστεί, εκτός αν συναντήσω στη ζωή μου το Φίλο ή τη Φίλη στους οποίους θα το δείξω. Και νά με που έφτασα στο ξεκίνημα, στην ιδέα ν' αρχίσω ένα ημερολόγιο. Το κάνω γιατί δεν έχω μια πραγματική φίλη.

Για να γίνω σαφέστερη, έχω ανάγκη να εξηγηθώ. Κανείς δε θα θελήσει να πιστέψει ότι ένα κορίτσι δεκατριών χρόνων βρίσκεται μόνο στον κόσμο. Εξάλλου, αυτό δεν είναι εντελώς αληθινό· έχω γονείς που τους αγαπώ πολύ και μια αδελφή δεκάξι χρόνων· έχω τριάντα συμμαθητές και συμμαθήτριες, κι ανάμεσά τους μερικές, ας πούμε, φίλες· [...] Έχω οικογένεια, αγαπάμετους θείους και θείες, ευχάριστο σπίτι – όχι δε μου λείπει φαινομενικά τίποτα, εκτός από τη Φίλη. Με τις συμμαθήτριάς μου απλώς διασκεδάζω, τίποτε περισσότερο. Δεν καταφέρνω ποτέ να μιλήσω μαζί τους για άλλο πράγμα εκτός από κοινοτοπίες, ακόμη ούτε καν με μια από τις φίλες μου, γιατί μας είναι αδύνατον ν' αποκτήσουμε στενότερη επαφή – εκεί είναι ο κόμπος. Όπως κι αν έχει, βρίσκομαι μπροστά σ' ένα τετελεσμένο γεγονός, κι είναι κρίμα να μην μπορώ να το αγνοήσω.

Αυτός ακριβώς είναι και ο λόγος που γεννήθηκε αυτό το Ημερολόγιο. Για να πλάσω καλύτερα την εικόνα μιας φίλης που τόσον καιρό περίμενα· δε θέλω να περιοριστώ σε απλά γεγονότα, όπως κάνουν τόσοι άλλοι, αλλά επιθυμώ τούτο το Ημερολόγιο να προσωποποιήσει τη Φίλη. [...]

(Απόσπασμα από Το ημερολόγιο της Άνας Φρανκ, απόδοση Γ. Θωμόπουλος)

- B.** Φθάσαμε σήμερα το πρωί στις 6.30 π.μ. τελικά στην Ανταρκτική. Οι πρώτες εικόνες από το αεροπλάνο ήταν φαντασμαγορικές. Είχες την αίσθηση ότι προσεγγίζεις και θα προσγειωθείς σε κάποιον άλλο πλανήτη! Τελικά είναι ένας άλλος πλανήτης. Ο ορίζοντας είναι μια απέραντη θάλασσα πάγου και χιονιού. Οι συνθήκες εδώ είναι -10 βαθμοί Κελσίου, με εκπληκτική ηλιοφάνεια και μηδέν ταχύτητα ανέμου, που σημαίνει ότι, όταν κινείται κανείς, μπορεί να είναι σχεδόν γυμνός! Είναι μια θαυμάσια ημέρα, είμαστε όλοι πολύ καλά [...].

(Απομαγνητοφωνημένη τηλεφωνική ανταπόκριση ελληνικής ορειβατικής αποστολής από την άφιξη της στην Ανταρκτική στις 30/11/1999)

- α)** Σε ποιο είδος λόγου ανήκουν τα συγκεκριμένα κείμενα; Ποια στοιχεία τους προσδιορίζουν το είδος τους; Ποιο από τα δύο είναι πιο κοντά στον προφορικό λόγο;
- β)** Σε ποιον απευθύνεται ο πομπός σε κάθε κείμενο και ποια είναι η πρόθεσή του; Να σχολιάσετε την έκταση των κειμένων σε σχέση με την επικοινωνιακή ανάγκη που καλύπτουν.
- γ)** Να μετασχηματίσετε το δεύτερο κείμενο σε ενημερωτικό-δημοσιογραφικό άρθρο. Τι είδους αλλαγές κάνατε;

Θέματα για συζήτηση και έκφραση-έκθεση σχετικά με τον προφορικό και τον γραπτό λόγο

11.7. Ο προφορικός λόγος

A Τα πλεονεκτήματα του προφορικού λόγου είναι τα ακόλουθα:

- Είναι αυθόρμητος, απροσχεδιάστος και χαρακτηρίζεται από αμεσότητα, φυσικότητα και απλότητα στην έκφραση και στη διατύπωση.
- Με αυτόν επιτυγχάνεται πληρέστερα η επικοινωνία των ανθρώπων (η μετάδοση του μηνύματος), καθώς αυτή ενισχύεται από παραγλωσσικά και εξωγλωσσικά στοιχεία που διαλύουν τυχόν παρανοήσεις και ασάφειες και προσδίδουν παραστατικότητα και ζωντάνια στον προφορικό λόγο.
- Εξυπηρετεί καθημερινές ανάγκες του ανθρώπου, αφού χρησιμοποιείται σε ποικίλες εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής.
- Χρησιμοποιείται από όλους, ακόμα και από ανθρώπους που δεν γνωρίζουν ανάγνωση και γραφή, δηλαδή από τους αναλφάβητους.
- Συμβάλλει στην ανάπτυξη των διαπροσωπικών σχέσεων, αφού προϋποθέτει την παρουσία ενός ή περισσότερων συνομιλητών. Με τον διάλογο που αναπτύσσεται οι ανθρώπινες σχέσεις συσφίγγονται και οι άνθρωποι προσεγγίζουν περισσότερο ο ένας τον άλλο.
- Καθώς αποτελεί τη ζωντανή μορφή της γλώσσας, εξελίσσεται πιο γρήγορα προκειμένου να εκφράσει τις αλλαγές στην κοινωνία, τις αντιλήψεις και τις ιδέες.
- Έχει συμβάλει στη διάσωση του λαϊκού πολιτισμού κάθε κοινωνίας (παραδόσεις, έθιμα, τραγούδια κ.λπ.).

B Τα μειονεκτήματα του προφορικού λόγου είναι τα ακόλουθα:

- Είναι εφήμερος, χάνεται γρήγορα, και διατηρείται μόνο όσο το επιτρέπει η μνήμη των ανθρώπων.
- Η έκφραση και η διατύπωση στον προφορικό λόγο δεν είναι επιμελημένες και χαρακτηρίζονται από ελλειπτικές προτάσεις και ανολοκλήρωτες φράσεις, προχειρότητα, ασάφειες και ανακρίβειες, όχι ιδιαίτερα επεξεργασμένο λεξιλόγιο, ασυνταξίες, ελλιπή συνοχή και συνεκτικότητα, όχι ιδιαίτερα φροντισμένη οργάνωση, «γεμίσματα» και παύσεις που επηρεάζουν την ομαλή ροή του λόγου.

Γ Η σημασία του προφορικού λόγου είχε υποβαθμιστεί στο παρελθόν, ενώ είχε δοθεί προτεραιότητα στον γραπτό λόγο, που είχε θεωρηθεί ως ανώτερη μορφή λόγου. Σήμερα όμως πολλοί γλωσσολόγοι επισημαίνουν ότι πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη σημασία στη διδασκαλία του προφορικού λόγου τονίζοντας ότι:

- ο προφορικός λόγος είναι άμεσος, ανυπόκριτος και καθολικότερης χρήσης.
- ο προφορικός λόγος προηγείται ιστορικά του γραπτού, αφού οι άνθρωποι πρώτα μίλησαν και στη συνέχεια επινόησαν τη γραφή, με την οποία προσπαθούν να αποδώσουν, έστω και με ατέλειες, τα γνωρίσματα της ομιλίας (προφορά, τόνο, ύφος κ.λπ.) – επομένως ο γραπτός λόγος στηρίζεται στον προφορικό.
- ο προφορικός λόγος προηγείται βιολογικά του γραπτού, αφού ο άνθρωπος πρώτα μαθαίνει να μιλάει και ύστερα να γράφει. Για να μάθει, εξάλλου, ένα παιδί να επικοινωνεί με τον προφορικό λόγο, αρκεί να εκτεθεί σε περιβάλλον όπου μιλιέται μια γλώσσα, ενώ, για να μάθει γραφή, πρέπει να τη διδαχθεί συστηματικά.
- υπάρχουν άνθρωποι που δεν γνωρίζουν γραφή, αλλά δεν υπάρχει άνθρωπος που δεν μιλάει (εκτός από παθολογικές περιπτώσεις): υπάρχουν ακόμα και πολιτισμοί χωρίς γραφή, αλλά δεν υπάρχουν πολιτισμοί χωρίς προφορικό λόγο.

Δ Η καλλιέργεια, λοιπόν, του προφορικού λόγου είναι μια σημαντική υπόθεση, που εξαρτάται από πολλούς παράγοντες (κοινωνικούς, οικονομικούς, πολιτικούς, πολιτιστικούς κ.λπ.). Σε κάθε περίπτωση, πάντως, η καλλιέργεια του προφορικού λόγου εξαρτάται από την προσωπικότητα κάθε ατόμου και διακρίνεται σε:

- **άμεση**, η οποία επιτυγχάνεται με την παρέμβαση του οικογενειακού και οικείου (συγγενικού, φιλικού) περιβάλλοντος, του σχολείου και της εκπαίδευσης γενικότερα, που θα πρέπει:
 - να ενθαρρύνουν τα παιδιά να εκφράζονται προφορικά και να τους δίνουν ερεθίσματα για την ανάπτυξη του διαλόγου.
 - να χρησιμοποιούν στο πλαίσιο των γλωσσικών μαθημάτων ανάλογα κείμενα και ασκήσεις που να προωθούν τον προφορικό λόγο, δραματοποιήσεις, που ωθούν στην υπόδυση ρόλων και στη χρήση ανάλογων γλωσσικών ποικιλιών, ποικίλα οπτικοακουστικά μέσα (π.χ. ταινίες, μαγνητοφωνήσεις προφορικού λόγου, Η/Υ) για την καλύτερη μελέτη της ομιλίας.
- **έμμεση**, η οποία επιτυγχάνεται με την παρέμβαση του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος, του πολιτιστικού περιβάλλοντος, των εντύπων, των ΜΜΕ.

11.8. Ο γραπτός λόγος

Α Τα πλεονεκτήματα του γραπτού λόγου είναι τα ακόλουθα:

- Είναι προσχεδιασμένος, γι' αυτό η έκφραση και η διατύπωση είναι πιο επιμελημένες. Έτσι ο γραπτός λόγος διακρίνεται για τη σαφήνεια και την ακρίβειά του, για την πυκνό-

τητά του, για την αυστηρή και λογική χρήση της γλώσσας, για το επεξεργασμένο λεξιλόγιο, για τη φροντισμένη σύνταξη, για την τήρηση της συνοχής και της συνεκτικότητας των νοημάτων, για την οργανωμένη παρουσίαση του μηνύματος, καθώς ο συγγραφέας έχει επαρκή χρόνο για να συγκροτήσει ορθά το κείμενό του.

- Μέσω του γραπτού λόγου διασώζεται και ο προφορικός λόγος – αξιοσημείωτη η λατινική φράση *Verba volant, scripta manent* (= Τα λόγια πετούν, τα γραπτά μένουν), που υποδεικνύει την αξία ενός γραπτού κειμένου, το οποίο δεν μπορεί να αμφισβητηθεί έναντι του προφορικού λόγου, που άνετα μπορεί να διαψευστεί σαν να μην υπήρξε ποτέ.
- Η εφεύρεση της γραφής αποτέλεσε σταθμό στην εξέλιξη του ανθρώπου, καθώς χώρισε την προϊστορία από την ιστορία.
- Με τον γραπτό λόγο οι γνώσεις καταγράφονται και γι' αυτό διαδίδονται γρηγορότερα, αλλά και μεταδίδονται στις επόμενες γενιές. Το γεγονός αυτό συνέβαλε στη γενική ανύψωση του πνευματικού επιπέδου των ανθρώπων και στην ανάπτυξη των επιστημών, των γραμμάτων και των τεχνών.
- Ο γραπτός λόγος προσφέρεται για βαθύτερη και διεξοδικότερη ανάλυση των νοημάτων του, συντελώντας έτσι στην καλλιέργεια της κριτικής ικανότητας του ανθρώπου.
- Με τον γραπτό λόγο καταγράφηκαν οι νόμοι και έγιναν γνωστοί σε όλους, γεγονός που συνέβαλε στον εκδημοκρατισμό των κοινωνιών.
- Κατά την αρχαιότητα, με τον γραπτό λόγο διαδόθηκε η γνώση και περιορίστηκε έτσι η δύναμη του ιερατείου, που ως τότε μονοπωλούσε τη γνώση, αφού ήταν το μόνο που γνώριζε ανάγνωση και γραφή.

B Τα μειονεκτήματα του γραπτού λόγου είναι τα ακόλουθα:

- Είναι συχνά τυπικός και απρόσωπος, χωρίς τη ζωντάνια και την αμεσότητα του προφορικού λόγου.
- Δεν μπορούν να τον χρησιμοποιήσουν άνθρωποι που δεν ξέρουν γράμματα, που είναι απαίδευτοι.
- Μπορεί να ερμηνευτεί με πολλούς τρόπους, αφού δεν είναι παρών ο πομπός για να εξηγήσει τις ιδέες του.
- Δεν μπορεί να αποδώσει την έκταση και την ποικιλία των σημασιών που δηλώνει η ανθρώπινη φωνή, καθώς δεν συνοδεύεται από εξωγλωσσικά και παραγλωσσικά στοιχεία.
- Δεν ακολουθεί τις γλωσσικές εξελίξεις, εμμένει σε παλαιότερες μορφές γλώσσας, με αποτέλεσμα να απομακρύνεται από την πραγματικότητα.

Η φύση του προφορικού και του γραπτού λόγου

Η ομιλία/ακρόαση και το γράψιμο/ανάγνωση αποτελούν τους δύο θεμελιώδεις τρόπους παραγωγής και πρόσληψης του λόγου, οι οποίοι διακρίνονται για την αμοιβαϊότητά τους, αφού μπορεί ο ένας να μεταγραφεί στον κώδικα του άλλου χωρίς μεγάλες απώλειες νοήματος. Ωστόσο, η ομιλία και το γράψιμο συνδέονται με διαφορετικές περιστάσεις επικοινωνίας και, άρα, υπηρετούν διαφορετικούς στόχους – ο προφορικός λόγος είναι γενικά αυθόρμητος και ικανοποιεί τρέχουσες ανάγκες της καθημερινής ζωής, συχνά «δε φοράει τα καλά του» και ευδοκιμεί σε περιβάλλον οικειότητας μεταξύ των συνομιλητών, ενώ ο γραπτός λόγος τις περισσότερες φορές είναι δίαυλος συμβατικής ή επίσημης επικοινωνίας, όπως εξάλλου υπήρξε σε όλη τη διαδρομή του ιστορικού

χρόνου· επιπλέον, έχουν διαφορετικά γλωσσικά χαρακτηριστικά, εν μέρει τουλάχιστον. Ας συγκρίνουμε, για παράδειγμα, μια τηλεφωνική συνομιλία με φιλικό πρόσωπο με μια επιστολή σε φίλο ως προς τα γραμματικά και παραγωγικά τους γνωρίσματα ή την προφορική επιχειρηματολογία ενός πωλητή με τη γραπτή επιχειρηματολογία μιας συστατικής επιστολής – «κείμενα» πειθούς και τα δυο τους.

Ο προφορικός και ο γραπτός λόγος διαφέρουν πολύ ως επικοινωνιακές δραστηριότητες: ο πρώτος έχει στο δυναμικό του το πλούσιο φορτίο της ομιλίας για τη μετάδοση των πληροφοριών, ενώ ο δεύτερος μόνο τη σύνταξη, το λεξιλόγιο και τη στίξη. Ο επιτονισμός και το ύψος της φωνής του ομιλητή κάνουν ένα εκφώνημα να υπερβαίνει την «ονομαστική αξία» του νοήματός του. Και όταν οι συνομιλητές έχουν οπτική επαφή και βρίσκονται σε μικρή απόσταση μεταξύ τους, όπως συμβαίνει κατά κανόνα, οι εκφράσεις του προσώπου, οι κινήσεις του σώματος, τα βλέμματα, ακόμη και οι σιωπές συστήνουν ένα ολόκληρο δίκτυο παράλληλων σημασιών δίπλα στις εκφρασμένες, που βοηθά και τους συνομιλητές ή ακροατές να ερμηνεύσουν κατάλληλα το περιεχόμενο των λόγων του ομιλητή. Μάλιστα είναι φορές που το κύριο βάρος της σημασίας ενός εκφώνηματος φέρουν τα παραγωγικά του στοιχεία και όχι το προτασιακό του περιεχόμενο. Αυτό είναι αδύνατο να συμβεί με το γραπτό λόγο, όπου όλα πρέπει να λέγονται «ανοιχτά», με την εξαίρεση της «μουσικής» στίξης (αποσιωπητικά, θαυμαστικό, εισαγωγικά, ερωτηματικό), η οποία εισάγει, με τρόπο μάλλον συμβατικό, σημασίες δεύτερου επιπέδου (υπονοήματα, ειρωνεία, συναισθηματικές σημασίες κ.ά.).

Ο γραπτός λόγος, αντίθετα, έχει κατεξοχήν «αποθηκευτική» λειτουργία, στηρίζεται δηλαδή στην προγραμματισμένη καταχώριση πληροφοριών μέσα στο κείμενο, πράγμα που διαστέλλει την ανθρώπινη επικοινωνία έξω από τους περιορισμούς του χώρου και του χρόνου. Αυτό έχει ως συνέπεια να μπορεί ο γραπτός λόγος να αποσπάται από τα χωροχρονικά συμφραζόμενα της παραγωγής του και να αποκτά ένα χαρακτήρα αυτονομίας μέσα στη διαδρομή του ιστορικού χρόνου. Θα λέγαμε, λοιπόν, ότι ο γραπτός λόγος είναι ο λόγος της διανομής πληροφοριών, που καταξιώνεται κοινωνικά, επειδή ξεπερνά το «εδώ και τώρα» και γίνεται λόγος της «μεγάλης διάρκειας», ενώ ο προφορικός λόγος είναι ο λόγος της συνομιλικής διεπίδρασης, ο λόγος του «εδώ και τώρα», λόγος φευγαλέος, λόγος της «μικρής διάρκειας». Εξάλλου, αν ο προφορικός λόγος είναι ο λόγος της διαπροσωπικής επικοινωνίας, ο γραπτός λόγος είναι ο λόγος της κοινωνικής χρησιμότητας. Επιτρέπει στους ακροατές και τους αναγνώστες να βοηθούν τη μνήμη τους, καταγράφοντας τις πιο χρήσιμες από τις πληροφορίες που δέχονται και, επιπλέον, επιτρέπει στην κοινωνία ή το έθνος να μην ξεχνούν κείμενα καταστατικού χαρακτήρα και ιστορικής σημασίας (συντάγματα, νόμους, συνθήκες κ.λπ.).

(Π. Πολίτης, «Προφορικός και γραπτός λόγος», στο Α.-Φ. Χριστίδης [επιμ.], Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2001)

11.9. Το γλωσσικό ζήτημα και το κίνημα του Δημοτικισμού

Α. Καθορισμός της έννοιας

Ο όρος **γλωσσικό ζήτημα** αναφέρεται στη διαμάχη που ουσιαστικά ξέσπασε στην Ελλάδα στις αρχές του 19ου αιώνα σχετικά με το ποια γλώσσα πρέπει να καθιερωθεί ως «εθνική», δηλαδή ως επίσημη γλώσσα του έθνους-κράτους, τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο, η απλή καθομιλουμένη γλώσσα του λαού (**δημοτική**) ή η λόγια γραφόμενη τεχνητή γλώσσα που στηριζόταν στην αρχαία ελληνική (**καθαρεύουσα**).

Β. Ιστορική αναδρομή**Ο γλωσσικός διχασμός εμφανίζεται ιστορικά τον 1ο αι. μ.Χ.,**

όταν οι Αλεξανδρινοί λόγιοι αττικιστές επέβαλαν την απομίμηση της κλασικής αττικής που αντιπαρετέθηκε στη δημώδη προφορική. Η εξέλιξη των δύο τύπων γλώσσας, καθώς και οι αιώνες που πέρασαν οδήγησαν στο γλωσσικό ζήτημα που ξέσπασε στις αρχές του 19ου αι.

Στο Βυζάντιο η αττική συνυπάρχει με τη δημώδη γλώσσα, η πρώτη εμφανίζεται στα γραπτά και η δεύτερη στην προφορική ομιλία. Ωστόσο, δεν μπορούμε να μιλάμε την περίοδο αυτή για σύγκρουση μεταξύ των δύο τύπων γλώσσας.

Την περίοδο της Τουρκοκρατίας εμφανίζεται στην Ελλάδα **το κίνημα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού**, που στόχος του είναι ο πνευματικός φωτισμός του έθνους, προκειμένου στη συνέχεια να διεκδικήσει την απελευθέρωσή του από τον τουρκικό ζυγό. Τότε τίθεται το ζήτημα σε ποια γλώσσα πρέπει να μορφωθεί ο λαός. Οι συντηρητικοί λόγιοι, όπως ο Βούλγαρης, προτείνουν την αρχαίζουσα, ενώ οι προοδευτικοί (π.χ. Μοισιόδακας) την ομιλουμένη, την απλή γλώσσα του λαού. **Ο Αδ. Κοραΐς** (τέλη 18ου-αρχές 19ου αι.) προτείνει τη μέση οδό, μια γλώσσα στηριγμένη στη λαϊκή αλλά με πολλά λόγια και αρχαία στοιχεία. Γίνεται έτσι εκείνος που **εισάγει την καθαρεύουσα**, προκαλώντας την αντίδραση των δύο άλλων «στρατοπέδων», που τη θεώρησαν «τεχνητή», και οξύνοντας έτσι το γλωσσικό ζήτημα.

Γ. Το κίνημα του Δημοτικισμού και η εξέλιξη του ζητήματος τον 20ό αιώνα

- Η σύγκρουση μεταξύ αυτών που προτιμούν την καθαρεύουσα και αυτών που προτιμούν τη δημοτική κορυφώνεται στα τέλη του 19ου αιώνα και αρχές του 20ού με τον Γ. Ψυχάρη που κηρύττει τον Δημοτικισμό. Οι οπαδοί του ιδρύουν μάλιστα τον

«Εκπαιδευτικό Όμιλο» (1910), μέσω του οποίου προωθείται ο Εκπαιδευτικός Δημοτικισμός. Πρόκειται για την αντίληψη ότι η μόνη οδός για την επικράτηση της δημοτικής γλώσσας είναι να διδαχθεί στο σχολείο. Χαρακτηριστικό του φανατισμού που επικρατούσε είναι δύο γεγονότα που συνέβησαν στις αρχές του 20ού αι.: τα «Ευαγγελικά» (αιματηρά επεισόδια που προκλήθηκαν με αφορμή τη δημοσίευση στην εφημερίδα *Ακρόπολις* της μετάφρασης της *Αγίας Γραφής* από τον Αλέξανδρο Πάλλη τον Νοέμβριο του 1901) και τα «Ορεστιάκα» (αντιδραστικές εκδηλώσεις με αφορμή την παράσταση της *Ορέστειας* του Αισχύλου στο Εθνικό Θέατρο στη δημοτική τον Νοέμβριο του 1903), τα οποία έγιναν η αιτία για νέες συγκρούσεις.

- Το 1911 ορίζεται από το Σύνταγμα ως επίσημη γλώσσα η καθαρεύουσα, ενώ το 1917 γίνεται εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που καθιερώνει να διδάσκεται στις τρεις πρώτες τάξεις του δημοτικού η μητρική (δημοτική) γλώσσα.
- Στα επόμενα χρόνια, καθώς τα καθεστώτα αλλάζουν, ακολουθούνται διαφορετικές πολιτικές απέναντι στο γλωσσικό ζήτημα. Το 1964 γίνεται εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που ορίζει την επικράτηση της δημοτικής στο δημοτικό, ενώ θεωρείται ισότιμη με την καθαρεύουσα στις άλλες βαθμίδες της εκπαίδευσης. Η δικτατορία όμως που ακολουθεί το 1967 επαναφέρει την καθαρεύουσα.
- Τέλος, το 1976 η δημοτική ορίζεται ως η επίσημη γλώσσα της Ελλάδας και το γλωσσικό ζήτημα λύνεται θεσμικά.

Δ. Συνέπειες του γλωσσικού ζητήματος

Το «γλωσσικό ζήτημα» ξεκίνησε ως πρόβλημα παιδείας με πολιτιστική κυρίως διάσταση, για να αποκτήσει με τον καιρό κοινωνική και πολιτική διάσταση, με τις εξής συνέπειες:

- **Η άκρα καθαρεύουσα** απομακρυνόταν όλο και περισσότερο από την ομιλούμενη γλώσσα και από την πραγματικότητα, ενώ ακόμη και αυτή η απλούστερη καθαρεύουσα που διδασκόταν στα σχολεία **μεγάλωνε το χάσμα ανάμεσα στις εύπορες και μορφωμένες τάξεις και τον λαό.**
- Η ιδεολογία του αρχαϊσμού αποτέλεσε πολύ μεγάλο εμπόδιο στη δημιουργικότητα, στη σαφή και γεμάτη αυτοπεποίθηση έκφραση των απόψεων και στη μεταβίβαση των ιδεών. **Κράτησε το ελληνικό έθνος σε μια νοσηρή κατάσταση και σε στασιμότητα,** τη στιγμή που έπρεπε αυτό να ψάξει για έναν νέο κόσμο και να διαμορφώσει έναν δικό του, νέο πολιτισμό.
- **Η καθαρεύουσα ήταν, ούτε λίγο ούτε πολύ, μια ξένη γλώσσα,** η οποία δημιουργούσε ένα χάσμα ανάμεσα σε αυτόν που την έγραφε και το αντικείμενο ή την έννοια που περιέγραφε. Επίσης, κάτι ακόμη τραγικότερο, **η σχολική διδασκαλία της καθαρεύουσας άφηνε ένα αίσθημα άσκοπης κόπωσης και απέχθειας,** γεγονός που δημιουργούσε ψυχικό χάσμα ανάμεσα στον Νεοέλληνα και στην εθνική του γλώσσα.
- **Ο «καθαρισμός» της ελληνικής γλώσσας** από τους υποστηρικτές της καθαρεύουσας αλλά και από τους ακραίους δημοτικιστές («δημοτικιστικός καθαρισμός») **και η επιβολή κανόνων για το «σωστό» γράψιμό της εμπόδισαν την ελευθερία της γλωσσικής έκφρασης των Ελλήνων.**

Με την τελική αποδοχή από τον ελληνισμό, για πρώτη φορά από την εποχή του Αττικισμού, μιας ενιαίας γλώσσας για τον γραπτό και τον προφορικό λόγο, ο καθένας μπορεί πλέον να χρησιμοποιήσει τη γλώσσα αυτή χωρίς πολιτικές συνέπειες και χωρίς κανέναν προσωπικό κίνδυνο, ενώ το αίσθημα αμηχανίας, που προέκυπτε παλιά από την αβεβαιότητα ως προς τη «σωστή» χρήση της γραπτής γλώσσας, ανήκει πια στο παρελθόν. Επίσης, οι συγγραφείς, απελευθερωμένοι πλέον από τις παλιές ιδεολογίες και το άγχος της καταδίωξης, μπορούν να πειραματιστούν με την ποικίλη και μοναδικά πλούσια ελληνική λογοτεχνική παράδοση.

Ο δημοτικισμός σύμφωνα με τους κύριους εκφραστές του

Ο δημοτικισμός είναι κίνημα καθαρά ελληνικό. Ανάβλυσε από την ανάγκη της εθνικής ψυχής, που ήθελε να ζήσει και να εκφράσει τη δική της πραγματική ζωή, όπως είχε εξελιχθεί στη μακρόχρονη παράδοσή της. Είναι η στροφή του Έθνους από τα έξω προς τα μέσα του, από το πράγμα προς τον άνθρωπο, τον άνθρωπο με όλο το ψυχικό του βάθος, από την απονεκρωτική μίμηση προς τη ζωντανή πηγή της δημιουργίας.

(Αλέξανδρος Δελμούζος)

Ο δημοτικισμός είναι η εναρμόνιση του παρόντος με το παρελθόν. Αναγνώριση του παρελθόντος διά μέσου του παρόντος, επομένως αφομοίωση και μετουσίωση κάθε ζωογονήσιμης αξίας. Και πρώτα-πρώτα ο δημοτικισμός αναγνωρίζει ολόκληρο το παρελθόν μας, γιατί το παρόν είναι γέννημα ολόκληρης της ιστορικής εξέλιξης και αφού αναγνωρίζουμε το παρόν δεν μπορούμε να περιφρονήσουμε τίποτε από τα περασμένα. Δεύτερο, ο δημοτικισμός στρέφεται προς την ουσία, προς την ιδέα, προς τα στοιχεία του καλού, προς τις ηθικές και κοινωνικές αξίες και από εκεί ζητάει σπέρματα για τη δημιουργία του παρόντος. Γιατί ο δημοτικισμός είναι δημι-

ουργία, θέλει να πλάσει το παρόν παίρνοντας από παντού, όπου βρίσκει αξία αναβιώσιμη. Τρίτο, ο δημοτικισμός μορφώνει το γλωσσικό όργανο, με το οποίο θα γίνει κάθε πνευματική αφομοίωση, μας δίνει γλώσσα δική μας, σύγχρονη, αισθητή, ζωντανή, που περιέχει όλα τα στοιχεία της αρχαίας, όσα με φυσική εξέλιξη έζησαν στην ψυχή και στο στόμα του ελληνικού λαού.

(Δημήτριος Γληνός)

Ο δημοτικισμός είναι η λογοτεχνική, πνευματική, εκπαιδευτική και κοινωνική κίνηση, που μας ζητεί να εργασθούμε για να αποκτήσουμε κι εμείς κάτι που δεν το έχουμε και που το έχουν όλοι οι πολιτισμένοι λαοί της Ευρώπης, το πρώτο και το σημαντικότερο γνώρισμα για κάθε έθνος με σύγχρονο ευρωπαϊκό πολιτισμό, κοινή εθνική γλώσσα, που ολόκληρο το έθνος μπορεί να τη γράψει και να την αισθάνεται και να τη μιλεί και να την έχει όργανο στη μόρφωσή του και στην πνευματική του ζωή... Ο δημοτικισμός δεν ζητεί ν' αποκόψουμε κανένα πραγματικό δεσμό με τα περασμένα μας, ούτε να ξεχάσουμε κανένα δίδαγμα της εθνικής μας ιστορίας, κανένα παράδειγμα και κανένα πρότυπο από την πλούσια κληρονομιά μεγάλων και ανυπέρβλητων προγόνων.

(Μανόλης Τριανταφυλλίδης)

11.10. Ο αναλφαβητισμός

A. Καθορισμός της έννοιας

Αναλφαβητισμός είναι το φαινόμενο κατά το οποίο ένα άτομο δεν γνωρίζει καθόλου ή αγνοεί σε μεγάλο βαθμό γραφή και ανάγνωση. Επομένως, δεν έχει τις γνώσεις και τις ικανότητες για να αντιμετωπίζει ανάγκες που σχετίζονται με αυτές τις δύο δεξιότητες (δηλαδή τη γραφή και την ανάγνωση), αλλά και ευρύτερα να κατανοεί την πολυδιάστατη πραγματικότητα γύρω του.

B. Οι μορφές του αναλφαβητισμού

Ο αναλφαβητισμός διακρίνεται σε:

- α) **οργανικό** αναλφαβητισμό, που είναι η πλήρης άγνοια γραφής και ανάγνωσης και αφορά τα άτομα τα οποία δεν πήγαν καθόλου σχολείο και έτσι δεν έμαθαν να διαβάζουν και να γράφουν. Λόγω της γενίκευσης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και της γενικότερης ανόδου του βιοτικού επιπέδου στις αναπτυγμένες χώρες, ο οργανικός αναλφαβητισμός συναντάται σε κάποιες περιπτώσεις σε πολύ φτωχά κοινωνικά στρώματα και σε άτομα μεγάλης ηλικίας.
- β) **λειτουργικό** αναλφαβητισμό, που είναι η αδυναμία κάποιου που γνωρίζει στοιχειωδώς γραφή και ανάγνωση να προσανατολίζεται σωστά στην κοινωνία, να κατανοεί τον κόσμο και την εποχή του επαρκώς λόγω της ελλιπούς εκπαίδευσης που έχει λάβει. Στη σύγχρονη εποχή, η κατοχύρωση της 9χρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης, η ανάπτυξη των ΜΜΕ και η γενικότερη άνοδος του βιοτικού επιπέδου έχουν αλλάξει το περιεχόμενο του αναλφαβητισμού, που αναφέρεται πλέον σε άτομα που έχουν φοιτήσει σε διάφορες βαθμίδες της εκπαίδευσης, αλλά έχουν τυπική μόρφωση, γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση μ' έναν μηχανιστικό τρόπο και δεν διαθέτουν κριτική σκέψη ούτε τη δυνατότητα να ανταποκριθούν επιτυ-

χώς στις απαιτήσεις του σύγχρονου κόσμου. Ο λειτουργικός, λοιπόν, αναλφαβητισμός γενικά συναντάται σε κάθε κοινωνικό στρώμα και υποδηλώνει την έλλειψη των απαραίτητων γνώσεων και δεξιοτήτων που επιτρέπουν στα άτομα να συμμετέχουν ενεργά στις κοινωνικές εξελίξεις, εμπεριέχοντας έτσι, υπό αυτή την έννοια, όρους όπως:

- ο **τεχνολογικός ή ψηφιακός αναλφαβητισμός**, που είναι η αδυναμία πολλών, ενηλίκων κυρίως, να χειριστούν ηλεκτρονικές ή ψηφιακές συσκευές προκειμένου να επικοινωνήσουν και να βελτιώσουν τις προσωπικές και επαγγελματικές τους δεξιότητες.
- ο **γλωσσικός αναλφαβητισμός**, που είναι η αδυναμία κατανόησης, επεξεργασίας ή σύνταξης ενός κειμένου ιδιαίτερων απαιτήσεων.
- ο **μαθηματικός αναλφαβητισμός**, που είναι η έλλειψη επαρκών μαθηματικών γνώσεων και η, ως εκ τούτου, αδυναμία επίλυσης καθημερινών ζητημάτων που αφορούν σε υπολογισμούς, στην κατανόηση γραφικών παραστάσεων κ.λπ.
- ο **ιστορικός αναλφαβητισμός**, που είναι η άγνοια βασικών ιστορικών στοιχείων και η, ως εκ τούτου, αδυναμία κατανόησης συνθηκών και καταστάσεων του παρόντος.
- ο **γεωγραφικός αναλφαβητισμός**, που είναι η έλλειψη βασικών γεωγραφικών γνώσεων, ένα σύννηθες φαινόμενο ακόμα και σε προηγμένες κοινωνίες.

Ο τεχνολογικός-ψηφιακός αναλφαβητισμός

Στο κατώφλι του 21ου αιώνα, παράλληλα με την κλασική έννοια του αναλφαβητισμού, εμφανίστηκε με πρωτόγνωρη ορμή και το φαινόμενο του τεχνολογικού-ψηφιακού αναλφαβητισμού. Καθώς ο ηλεκτρονικός υπολογιστής, το Διαδίκτυο, το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο έχουν κατακλύσει τη σύγχρονη ζωή, η στοιχειώδης ικανότητα διαχείρισης των πληροφοριών που διοχετεύονται μέσω των ψηφιακών επικοινωνιών αναδεικνύεται σε γνώση μείζονος σημασίας – όμοια με αυτή της γραφής και της ανάγνωσης. Τίποτε άλλο δεν έχει αλλάξει τον κόσμο μας (και τον μικρόκοσμό μας, σε τελική ανάλυση) τόσο θεαματικά όσο η εξέλιξη της τεχνολογίας. Πολλοί συγκρίνουν τον αντίκτυπο που είχε για την ανθρωπότητα η εφεύρεση του μικροεπεξεργαστή με εκείνον της ανακάλυψης του τροχού. Μέχρι την πλήρη αξιοποίηση του τροχού πέρασαν πολλοί αιώνες... Από την εφεύρεση όμως του μικροεπεξεργαστή και του προσωπικού υπολογιστή πέρασαν λιγότερο από 20 χρόνια! Είναι, συνεπώς, πολύ λογικό να υποθέσουμε ότι μετά την πάροδο μερικών δεκαετιών ή ετών ο ορισμός του αναλφαβητισμού είναι ιδιαίτερα πιθανό να εμπεριέχει την έλλειψη γνώσης διαχείρισης των απλών πληροφοριών (αποστολή e-mail, αποθήκευση δεδομένων στον σκληρό δίσκο, «κατέβασμα» μουσικού αρχείου) που διοχετεύονται μέσω του προσωπικού ηλεκτρονικού υπολογιστή.

(Κ. Αντωνιάδη, εφημ. Ελευθεροτυπία, 2008)

Η επέλαση του λειτουργικού αναλφαβητισμού

Μέχρι πριν από λίγα χρόνια, στις αναπτυγμένες χώρες, (οργανικά) αναλφάβητο θεωρούσαμε τον άνθρωπο που δε γνώριζε ανάγνωση και γραφή. Ήταν ο άνθρωπος που δεν πήγε ποτέ στο σχολείο, και έτσι δυσκολευόταν να γράψει ακόμα και το όνομά του. Όταν μάλιστα έπρεπε να υπογράψει ένα επίσημο έγγραφο, χρησιμοποιούσε το δακτυλικό του αποτύπωμα ή περιοριζόταν στην καταγραφή ενός σταυρού.

Καθώς όμως γενικεύεται η υποχρεωτική εκπαίδευση, εξαπλώνονται τα ΜΜΕ και διευρύνεται η χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και του διαδικτύου, μεταβάλλεται το περιεχόμενο και η σημασία του αλφα-

βητισμού. «Αναλφάβητος», κατά την UNESCO, «είναι σήμερα ο άνθρωπος που δεν μπορεί να κατανοήσει μια απλή παρουσίαση γεγονότων που αναφέρονται στην καθημερινή κοινωνική, πολιτική και οικονομική του ζωή». Η απόσταση μεταξύ των δύο ορισμών είναι χαώδης. Αν και η πρώτη μορφή αναλφαβητισμού εξακολουθεί να μαστίζει εκατομμύρια ανθρώπους στον Τρίτο Κόσμο, ο ορισμός της UNESCO δεν αφήνει κανένα περιθώριο εφησυχασμού: ο αναλφαβητισμός, στη νέα του μορφή, εξαπλώνεται ραγδαία και στον «πολιτισμένο» κόσμο μας.

Τώρα πια, αναλφάβητος δεν είναι μόνο όποιος δε γνωρίζει ανάγνωση και γραφή. Αναλφάβητος είναι κι ο άνθρωπος που δεν έχει τα πνευματικά εφόδια για να διευρύνει τους ορίζοντες της γνώσης του, να αξιολογήσει τις πληροφορίες –να καταλάβει ποιες αξίζουν την προσοχή του και ποιες όχι– που ακατάσχετα διοχετεύουν τα ΜΜΕ στην όραση, την ακοή και τη σκέψη του. Είναι αυτός που δεν μπορεί να συσχετίσει τα γεγονότα που επηρεάζουν ή καθορίζουν τη ζωή του, ώστε να έχει ένα οδηγητικό νήμα που θα τον βγάλει αλώβητο από το λαβύρινθο της καθημερινής ειδησεογραφίας. Αναλφάβητος είναι ο άνθρωπος που έχει τόσο περιορισμένη σκέψη, ώστε για την καταγραφή του λεξιλογίου του αρκούν δύο σελίδες μαθητικού τετραδίου.

Αυτή η νέα μορφή αναλφαβητισμού («λειτουργικό» τον ονομάζουν οι ειδικοί) ενδημεί σε όλα σχεδόν τα ηλικιακά και κοινωνικά στρώματα και δε σχετίζεται άμεσα με τις «γραμματικές γνώσεις» ή το εισόδημα. Είναι ο αναλφαβητισμός που διαφεύγει από τις στατιστικές, επειδή κρύβεται καλά πίσω από το παραπέτασμα των σπουδών και των επαγγελματικών τίτλων. Ποια εταιρεία δημοσκοπήσεων θα είχε τα μέσα, το χρόνο και την τόλμη να «ελέγξει» τον λεξιλογικό πλούτο, το βάθος της σκέψης και την κριτική ικανότητα των ερωτώμενων;

Βρισκόμαστε λοιπόν αντιμέτωποι με ένα νέο «εχθρό»: τον αναλφαβητισμό που παράγει η τεχνολογική και επιστημονικά εξελιγμένη κοινωνία μας. Όσο η πραγματικότητα γίνεται πολυπλοκότερη, όσο ο όγκος των πληροφοριών αυξάνεται, όσο τα γεγονότα εναλλάσσονται ταχύτατα και τα ΜΜΕ παρουσιάζουν μια αποσπασματική εικόνα τους, τόσο θα δυσκολεύεται ο άνθρωπος να τα ερμηνεύσει και να τα κατανοήσει. Η σκέψη του θα είναι αιχμάλωτη των εντυπώσεων και της λαμπερής επιφάνειας των εικόνων και των ρητορικών τεχνασμάτων της πολιτικής και της διαφήμισης. Η ψυχή του θα άγεται και θα φέρεται από τη μαγεία των χρωμάτων και των παθιασμένων λέξεων. Τα μάτια και η προσοχή του θα υποτάσσονται στη σαγηνευτική δύναμη του θεάματος. Με άλλα λόγια, ο λειτουργικός αναλφαβητισμός παραλύει τις πνευματικές και ψυχικές του αντιστάσεις και υπονομεύει κάθε διάθεση και δυνατότητα για ενεργό πολιτική παρέμβαση στη δημόσια ζωή.

Ο αναλφάβητος άνθρωπος παλαιότερων εποχών (ο οργανικά αναλφάβητος) είχε συνείδηση της αδυναμίας του. Έλεγε: «Εγώ δεν ξέρω γράμματα». Ο σύγχρονος αναλφάβητος, όμως, δεν έχει επίγνωση της αδυναμίας του. Οχυρωμένος πίσω από μια ειδικότητα ή έναν τίτλο σπουδών, έχει την ψευδαίσθηση ότι η αποκλειστική του ενασχόληση με ένα μόνο –σχεδόν ελάχιστο– τομέα γνώσης του δίνει τη δυνατότητα να θεωρείται «μορφωμένος».

(Α. Γιαβρής, *Ιδέες και επιχειρήματα για την Έκφραση-Έκθεση*, Α' τόμος, σελ. 38-39)

Γ. Τα αίτια του αναλφαβητισμού

Ως αίτια του αναλφαβητισμού αναφέρονται:

- η **φτώχεια** και η **οικονομική δυσπραγία** που οδηγούν παιδιά φτωχών οικογενειών να εγκαταλείπουν το σχολείο για να εργαστούν ή να μην αποκτούν την απαραίτητη μόρφωση λόγω της αδυναμίας των γονέων να αντεπεξέλθουν στο δυσβάστακτο κόστος της εκπαίδευσης.
- η **ελλιπής κρατική μέριμνα για την εκπαίδευση**, καθώς μόνο ένα πολύ μικρό μέρος του κρατικού προϋπολογισμού προορίζεται γι' αυτή, με συνέπεια να υπάρχουν σοβαρές ελλείψεις σε σχολεία, εκπαιδευτικό υλικό κ.λπ.

- οι **κοινωνικές ανισότητες**, που δεν επιτρέπουν σε όλους να απολαμβάνουν το αγαθό της μόρφωσης.
- οι **προκαταλήψεις** και τα **στερεότυπα**, ο **κοινωνικός** και **φυλετικός ρατσισμός**, που πλήττουν κοινωνικές ομάδες όπως οι γυναίκες (στο παρελθόν κυρίως, όταν η μόρφωση θεωρούνταν σύμφωνα με τα ήθη της εποχής επικίνδυνη για τις γυναίκες), οι μειονοτικές ομάδες (π.χ. τσιγγάνοι, μετανάστες κ.ά.), οι περιθωριακές ομάδες.
- οι **πόλεμοι** και οι **κοινωνικές αναταραχές**, που εμποδίζουν την ομαλή λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος μιας χώρας.
- η **επικράτηση αυταρχικών και ολοκληρωτικών καθεστώτων**, που επιδιώκουν να παραμένει χαμηλό το μορφωτικό επίπεδο των ανθρώπων ώστε να χειραγωγούνται ευκολότερα, να μην ασκούν κριτική στην εξουσία και να μη διεκδικούν τα δικαιώματά τους.
- η **εσφαλμένη αντίληψη και νοοτροπία ορισμένων γονέων για την αξία της παιδείας**, που πηγάζουν αφενός από τη δική τους αμάθεια και αφετέρου από τα **αρνητικά πρότυπα** της εποχής σύμφωνα με τα οποία η μόρφωση δεν είναι απαραίτητη για την (υλική) πρόοδο του ανθρώπου. Έτσι οι γονείς αυτοί αδιαφορούν για τη μόρφωση των παιδιών τους.
- οι **γρήγοροι ρυθμοί** της σύγχρονης ζωής και οι **ραγδαίες εξελίξεις** σε όλους τους τομείς, που καθιστούν αδύνατη την αφομοίωση από τον άνθρωπο των ποικίλων πληροφοριών και γνώσεων.
- η **δυσλειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος**: ο αναχρονιστικός χαρακτήρας του, η χρησιμοθηρική αντίληψη για τη γνώση και η εξειδίκευση σε βάρος της ολόπλευρης καλλιέργειας του μαθητή που προωθεί, οι αποσπασματικές γνώσεις που παρέχει, η ελλιπής κατάρτιση των εκπαιδευτικών, η αδυναμία του να στηρίξει τους μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες είναι πράγματα που ενισχύουν τον λειτουργικό αναλφαβητισμό.

Δ. Οι επιπτώσεις του αναλφαβητισμού

► Για το άτομο

Ο αναλφαβητισμός έχει δυσάρεστες συνέπειες σε όλους τους τομείς της ζωής του ατόμου:

- στον **επαγγελματικό τομέα**, καθώς οι αναλφάβητοι πλήττονται περισσότερο από την ανεργία ή εργάζονται ως ανειδίκευτοι εργάτες ή υποαπασχολούνται, με συνέπεια το βιοτικό τους επίπεδο να είναι χαμηλό.
- στον **πολιτικό τομέα**, καθώς οι αναλφάβητοι δεν μπορούν να συμμετέχουν ενεργά στην πολιτική ζωή και χειραγωγούνται εύκολα.
- στον **κοινωνικό τομέα**, καθώς οι αναλφάβητοι οδηγούνται στην κοινωνική υποβάθμιση και περιθωριοποίηση και απομακρύνονται από τις κοινωνικές δραστηριότητες.
- στον **πνευματικό τομέα**, καθώς οι αναλφάβητοι γίνονται δέσμιοι των προλήψεων, των δεισιδαιμονιών και των προκαταλήψεων, που συσκοτίζουν τη σκέψη και οδηγούν στη μισαλλοδοξία και στον φανατισμό.
- στον **ψυχολογικό τομέα**, καθώς οι αναλφάβητοι διακατέχονται από συμπλέγματα κατωτερότητας και ανασφάλειας, χάνουν την εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και έτσι οδηγούνται σταδιακά στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής.

➤ **Για την κοινωνία**

Ο αναλφαβητισμός πλήττει όχι μόνο το άτομο αλλά και το κοινωνικό σύνολο, δημιουργώντας σοβαρά προβλήματα σε όλους τους τομείς:

- στον **οικονομικό τομέα**, καθώς αποτελεί τροχοπέδη για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, αφού αυτή δεν διαθέτει πολίτες με υψηλή κατάρτιση και εξειδίκευση για να στελεχώσει τους διάφορους τομείς της οικονομίας. Έτσι η οικονομία της υστερεί σε σχέση με αυτή άλλων χωρών και, μην μπορώντας να τις ανταγωνιστεί, εξαρτάται οικονομικά από αυτές και χάνει την αυτοτέλειά της.
- στον **κοινωνικό τομέα**, καθώς σε χώρες με υψηλά επίπεδα αναλφαβητισμού παρατηρείται αύξηση της εγκληματικότητας, της ανεργίας, της φτώχειας, όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων με συνέπεια την ύπαρξη κοινωνικών εντάσεων και συγκρούσεων.
- στον **πολιτικό τομέα**, καθώς ο αναλφαβητισμός πλήττει τη δημοκρατία, αφού αυτή δεν μπορεί να στηριχθεί σε πολίτες ικανούς να συμμετέχουν στα κοινά, να κρίνουν και να ελέγχουν την εξουσία. Η παθητικότητα, η αδιαφορία, ο ατομισμός, η δημαγωγία, ο κομματισμός, ο φανατισμός κυριαρχούν και ευνοούν την εμφάνιση ολοκληρωτικών καθεστώτων.
- στον **πνευματικό τομέα**, καθώς ο αναλφαβητισμός οδηγεί στην παρακμή των γραμμάτων και των τεχνών και κατά συνέπεια στη στασιμότητα και την αποεξωμάτωση της πνευματικής ζωής.
- στον **πολιτιστικό τομέα**, καθώς οι άνθρωποι δεν μπορούν να διαφυλάξουν την πολιτιστική τους κληρονομιά και τις ιδιαίτερες αξίες του πολιτισμού τους, υιοθετούν άκριτα ξένα πρότυπα και κινδυνεύουν με πολιτιστική αλλοτρίωση.

**Ε. Τρόποι αντιμετώπισης
του φαινομένου**

Η αντιμετώπιση των κινδύνων που εγκυμονεί ο αναλφαβητισμός τόσο για το άτομο όσο και για το κοινωνικό σύνολο είναι ευθύνη όλων, της διεθνούς κοινότητας, της πολιτείας, του σχολείου, της οικογένειας, των ΜΜΕ, των πνευματικών ανθρώπων, του κάθε ατόμου. Έτσι:

- η **διεθνής κοινότητα** οφείλει μέσω των διεθνών οργανισμών (π.χ. UNESCO) να ευαισθητοποιεί τις κυβερνήσεις και τους λαούς του κόσμου αναφορικά με το πρόβλημα.
- η **πολιτεία** οφείλει:
 - να κατοχυρώνει το δικαίωμα της μόρφωσης για όλους τους πολίτες, ανεξάρτητα από φύλη, θρήσκευμα, φύλο, κοινωνική ή οικονομική κατάσταση.
 - να μεριμνά για την ίδρυση σύγχρονων εκπαιδευτικών κέντρων, ιδιαίτερα στις αγροτικές και υποβαθμισμένες περιοχές.
 - να ενισχύει προγράμματα λαϊκής επιμόρφωσης για ενήλικες αναλφάβητους και να φροντίζει για την ίδρυση περισσότερων ειδικών σχολείων είτε για νέους που εργάζονται (όπως τα νυχτερινά σχολεία) είτε για άτομα με μαθησιακές δυσκολίες.
 - να ενισχύει οικονομικά τις οικογένειες των οικονομικά ασθενέστερων μαθητών (π.χ. με υποτροφίες, μαθητικές και φοιτητικές εστίες κ.λπ.) και να συμβάλλει στην καταπολέμηση της παιδικής εργασίας.

- να επιδιώκει την αναβάθμιση της εκπαίδευσης με τη διάθεση των απαραίτητων κονδυλίων, τον εκσυγχρονισμό των διδακτικών μεθόδων, τον εξοπλισμό των σχολείων με σύγχρονα τεχνολογικά μέσα (Η/Υ, Διαδίκτυο κ.λπ.), την ανανέωση των σχολικών εγχειριδίων, τη διαρκή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.
- το **σχολείο** οφείλει:
 - να είναι **δημοκρατικό**, να προωθεί δηλαδή τη συνεργασία, τη συμμετοχή, την ισότητα στη μάθηση, **ανοιχτό στην κοινωνία**, να είναι δηλαδή δεμένο με τον κοινωνικό περίγυρο, να συμβάλλει στη δημιουργία αξιών και να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις των καιρών, **δημιουργικό**, να αναπτύσσει δηλαδή δραστηριότητες που να στηρίζονται στη δημιουργικότητα των μαθητών, των γονιών, των εκπαιδευτικών και να είναι ικανό για συνεχή ανανέωση.
 - να προσφέρει περαιτέρω βοήθεια (εσωσχολική) στους αδύναμους μαθητές και να εκπονεί ειδικά προγράμματα προσαρμοσμένα και ανταποκρινόμενα στις ανάγκες των μαθητών.
 - να στοχεύει όχι στην κάλυψη απλώς της διδακτέας ύλης, αλλά στην εις βάθος διείσδυση στις έννοιες και στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών.
- η **οικογένεια** (οι γονείς και το ευρύτερο οικογενειακό/συγγενικό περιβάλλον) οφείλει αφενός να ενημερώνεται η ίδια, ώστε να είναι σε θέση να αναγνωρίζει το πρόβλημα, και αφετέρου να παρέχει κίνητρα και πνευματικά ερεθίσματα στα παιδιά, προκειμένου αυτά να αγαπήσουν τη γνώση και να επιδιώξουν την κατάκτησή της.
- τα **ΜΜΕ** οφείλουν να περιβάλλουν την αξία της μόρφωσης και πρότυπα πνευματικών ανθρώπων, ενώ μέσω των προγραμμάτων τους (ειδικά αφιερώματα, εκπαιδευτική τηλεόραση) μπορούν να συμβάλουν στην πνευματική καλλιέργεια του κοινού.
- οι **πνευματικοί άνθρωποι** κάθε κοινωνίας οφείλουν με οποιονδήποτε τρόπο (άρθρα στον Τύπο, δημόσιες ομιλίες, ενεργό συμμετοχή σε επιτροπές για τα εκπαιδευτικά θέματα κ.ά.) να διαφωτίζουν και να ευαισθητοποιούν τον κόσμο για την αξία της μόρφωσης.
- κάθε **άτομο** ξεχωριστά οφείλει να επιδιώκει την κατάκτηση της γνώσης συνειδητοποιώντας την αξία της και αξιοποιώντας τις όποιες ευκαιρίες τού δίνονται για να την αποκτήσει.

Τα κριτήρια αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΘΕΜΑΤΩΝ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΠΡΟΦΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΓΡΑΠΤΟ ΛΟΓΟ

11.11. Κριτήριο Αξιολόγησης*

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

[Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση]

Για τη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού είναι απαραίτητη η εξασφάλιση πλούσιων ερεθισμάτων, δηλαδή συχνών ευκαιριών για χρήση της γλώσσας που να παρέχουν σ' αυτό τη δυνατότητα να λειτουργεί ως παραγωγός λόγου, για να ικανοποιεί ανάγκες έκφρασης και επικοινωνίας. Επομένως, η γλωσσική καλλιέργεια πρέπει να επιδιώκεται μέσα από όλο το σχολικό πρόγραμμα και ο δάσκαλος οποιοδήποτε μαθήματος να είναι μαζί και δάσκαλος της γλώσσας.

Την πρώτη θέση στη γλωσσική παιδεία την έχει ο προφορικός λόγος και ακολουθεί ο γραπτός. Άλλωστε, αυτό συμβαίνει και στην καθημερινή ζωή. Είναι ανάγκη, λοιπόν, το σχολείο να καλλιεργεί και τα δύο αυτά είδη του λόγου με τις ιδιαιτερότητές τους, όπως είναι ανάγκη δάσκαλος και μαθητής να συνειδητοποιήσουν τις ποικιλίες και τα επίπεδα του επικοινωνιακού λόγου. Εξάλλου, είναι γνωστό ότι μιλούμε με διαφορετικό τρόπο, σε διαφορετικό τόπο και χρόνο, με διαφορετικούς ανθρώπους, για διαφορετικά πράγματα. Όλα εξαρτώνται από το ποιος μιλάει σε ποιον, με ποιον σκοπό κ.λπ.

Επειδή η γλώσσα είναι κοινωνικό προϊόν και επικοινωνιακή ενέργεια και όχι ανάμνηση, ο τρόπος της γλωσσικής καλλιέργειας οφείλει να είναι ενεργητικός και όχι μνημονικός. Δεν πλουτίζεται το λεξιλόγιο του παιδιού με φράσεις που αποστηθίζει. Αντίθετα, πλουτίζεται με τον παραγόμενο λόγο της μητρικής γλώσσας. Γι' αυτό χρέος του δασκάλου είναι να μην υποχρεώνει το παιδί να απομνημονεύει λόγο. Χρέος του είναι να του διδάσκει να παράγει λόγο. Η επικοινωνία είναι το κοινωνικό πλαίσιο που παράγει τον λόγο.

Χ. Τσολάκης. (1995). Πορίσματα του 1ου Πανελλήνιου Συνεδρίου για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στην Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Φιλολογος, 80, 85-91 (διασκευή).

* Οι απαντήσεις στα Κριτήρια αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων δίνονται στο τέλος του βιβλίου.

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Ο προφορικός και ο γραπτός λόγος είναι δύο ισότιμες, αλλά λειτουργικά διαφορετικές, μορφές λόγου, που εξυπηρετούν διαφορετικές επικοινωνιακές ανάγκες. Οι διαφορές μεταξύ προφορικού και γραπτού λόγου σε γενικές γραμμές οφείλονται στις διαφορετικές συνθήκες παραγωγής τους. [...]

Ο προφορικός είναι κυρίως λόγος απροσχεδιαστος, επειδή πολύ συχνά διαμορφώνεται τη στιγμή που εκφωνείται υπό την πίεση του χρόνου και του ακροατή. Γι' αυτό τον λόγο εμφανίζει συχνά συντακτικά ατελείς και ανολοκλήρωτες προτάσεις. Αντίθετα ο γραπτός λόγος είναι κυρίως λόγος προσχεδιασμένος, αφού ο συγγραφέας του έχει συνήθως μεγαλύτερη άνεση χρόνου ώστε από πριν να σκεφτεί και να οργανώσει το γραπτό του, να το ελέγξει, να το διορθώσει και, αν χρειαστεί, να το ξαναγράψει. Γι' αυτό ο γραπτός λόγος εμφανίζει συνήθως ολοκληρωμένες συντακτικά προτάσεις.

Μια άλλη διαφορά μεταξύ προφορικού και γραπτού λόγου εντοπίζεται στη δυνατότητα επαφής μεταξύ πομπού και δέκτη. Στον προφορικό συνομιλιακό λόγο το κείμενο, την ίδια στιγμή που παράγεται από τον πομπό, προσλαμβάνεται από τον δέκτη, ο οποίος συχνά είναι παρών στον ίδιο χώρο, ενώ σε αντίθετη περίπτωση μπορεί να υπάρχει ακουστική και οπτική επαφή μαζί του όπως στις τηλεφωνικές συνδιαλέξεις ή στη ζωντανή επικοινωνία μέσω σύνδεσης. Σε κάθε περίπτωση ο δέκτης έχει τη δυνατότητα να απαντήσει ή να αντιδράσει στα λεγόμενα του συνομιλητή του. Αντίθετα στον γραπτό λόγο ο συγγραφέας δεν έχει άμεση επαφή με τους αναγνώστες του, απευθύνεται σε δέκτες απόντες, οι οποίοι θα προσλάβουν το κείμενό του ύστερα από κάποιο χρονικό διάστημα και μόνο τότε θα μπορούν να αντιδράσουν στα γραφόμενά του.

Η μέχρι τώρα συζήτηση για τα λειτουργικά και γλωσσικά γνωρίσματα του προφορικού και του γραπτού λόγου αποτυπώνει περισσότερο τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Δεν πρέπει όμως να διαφεύγει της προσοχής μας ότι ορισμένες φορές τα χαρακτηριστικά αυτά συναντώνται αναμειγμένα κατά την προφορική ή γραπτή παραγωγή διαφόρων ειδών λόγου. Έτσι π.χ. μια διάλεξη, αν και εκφέρεται προφορικά, βασίζεται σε προσχεδιασμένο και συνήθως αναλυτικό κείμενο, ενώ η επαφή του ομιλητή με τους αποδέκτες του είναι περιορισμένη και έμμεση. Αντίθετα το κείμενο μιας επιστολής σε φιλικό πρόσωπο μπορεί να μην είναι σε μεγάλο βαθμό προσχεδιασμένο, να περιέχει γνωστά θέματα και επιπλέον πολλές εκφράσεις του προφορικού λόγου («και που λες», «να σου πω», «άκου να δεις»). Κατά συνέπεια οι δύο μορφές λόγου είναι προτιμότερο να μην προσεγγίζονται μονοδιάστατα αλλά πολυδιάστατα.

Αρ. Αρχάκης. (2009). *Γλωσσική Διδασκαλία και Σύσταση των Κειμένων*,
Αθήνα: Πατάκης, 50-55. (διασκευή).

ΘΕΜΑΤΑ

- A1.** Ποια είναι, σύμφωνα με το δεύτερο κείμενο, τα βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του προφορικού λόγου; (60-80 λέξεις) (μονάδες 15)
- A2.** Ποια είναι τα δομικά στοιχεία της τρίτης παραγράφου (Μια άλλη διαφορά ... γραφόμενά του) του δεύτερου κειμένου; (μονάδες 10)

- B1.** Να συντάξετε μία παράγραφο 60-80 λέξεων για τον προφορικό και τον γραπτό λόγο στην οποία να χρησιμοποιήσετε τις λέξεις/φράσεις των κειμένων με **έντονη γραφή: πλούσιων ερεθισμάτων, διαφορετικές επικοινωνιακές ανάγκες, άμεση επαφή, δέκτες, πολλές εκφράσεις.** (μονάδες 10)
- B2.** «Στον προφορικό συνομιλιακό λόγο το κείμενο [...] προσλαμβάνεται από τον δέκτη».
1. Να αιτιολογήσετε την επιλογή της παθητικής σύνταξης από τον συγγραφέα του κειμένου. (μονάδες 5)
 2. Να μετατρέψετε την παθητική σύνταξη σε ενεργητική. (μονάδες 10)

Γ. (Προτεινόμενο θέμα παραγωγής γραπτού λόγου)

Όπως αναφέρεται στα κείμενα που σας δόθηκαν, ο προφορικός και ο γραπτός λόγος είναι δύο ισότιμες, αλλά λειτουργικά διαφορετικές μορφές λόγου, που εξυπηρετούν διαφορετικές επικοινωνιακές ανάγκες, οπότε είναι ανάγκη να καλλιεργούνται και τα δύο αυτά είδη λόγου με τις ιδιαιτερότητές τους. Με βάση αυτό το δεδομένο να διατυπώσετε τις σκέψεις σας σχετικά με τη σπουδαιότητα τόσο του προφορικού όσο και του γραπτού λόγου στη ζωή και στον πολιτισμό του ανθρώπου σε ένα κείμενο 350-400 λέξεων που πρόκειται να δημοσιεύσετε σε ειδική στήλη φιλολογικού περιοδικού του οποίου είστε συνδρομητής/συνδρομήτρια.

11.12. Κριτήριο Αξιολόγησης

ΚΕΙΜΕΝΟ

[Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση]

Για τη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού είναι αναγκαία η διαφύλαξη της γλωσσικής πρωτοβουλίας του. Επίσης, απαραίτητη είναι και η εξασφάλιση πλούσιων ερεθισμάτων που να παρέχουν τη δυνατότητα στο παιδί να λειτουργεί ως παραγωγός λόγου, για να ικανοποιεί ανάγκες έκφρασης και επικοινωνίας. Επομένως, η γλωσσική καλλιέργεια πρέπει να επιδιώκεται μέσα από όλο το σχολικό πρόγραμμα και ο δάσκαλος οποιουδήποτε μαθήματος να είναι μαζί και δάσκαλος της γλώσσας.

Την πρώτη θέση στη γλωσσική παιδεία την έχει ο προφορικός λόγος και ακολουθεί ο γραπτός. Άλλωστε, αυτό συμβαίνει και στην καθημερινή ζωή. Είναι ανάγκη, λοιπόν, το σχολείο να καλλιεργεί και τα δύο αυτά είδη του λόγου με τις ιδιαιτερότητές τους, όπως είναι ανάγκη δάσκα-

λος και μαθητής να συνειδητοποιήσουν τις ποικιλίες και τα επίπεδα του επικοινωνιακού λόγου. Εξάλλου, είναι γνωστό ότι μιλούμε με διαφορετικό τρόπο, σε διαφορετικό τόπο και χρόνο, με διαφορετικούς ανθρώπους, για διαφορετικά πράγματα. Όλα εξαρτώνται από το ποιος μιλάει σε ποιον, με ποιον σκοπό κ.λπ.

Επειδή η γλώσσα είναι κοινωνικό προϊόν και επικοινωνιακή ενέργεια και όχι ανάμνηση, ο τρόπος της γλωσσικής καλλιέργειας οφείλει να είναι ενεργητικός και όχι μνημονικός. Δεν πλουτίζεται το λεξιλόγιο του παιδιού με φράσεις που αποστηθίζει. Αντίθετα, πλουτίζεται με τον παραγόμενο λόγο της μητρικής γλώσσας. Γι' αυτό χρέος του δασκάλου είναι να μην υποχρεώνει το παιδί να απομνημονεύει λόγο. Χρέος του είναι να του διδάσκει να παράγει λόγο. Η επικοινωνία είναι το κοινωνικό πλαίσιο που παράγει τον λόγο.

Χ. Τσολάκης. (1995). Πορίσματα του 1ου Πανελλήνιου Συνεδρίου για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στην Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. *Φιλολόγος*, 80, 85-91 (διασκευή).

ΘΕΜΑΤΑ

- A1.** Ποιος πρέπει, σύμφωνα με τον συγγραφέα, να είναι ο ρόλος του σχολείου όσον αφορά στη γλωσσική παιδεία των μαθητών; (60-80 λέξεις) (μονάδες 15)
- A2. α.** Με ποιες διαρθρωτικές λέξεις επιτυγχάνεται η συνοχή ανάμεσα στις περιόδους της πρώτης παραγράφου (Για τη γλωσσική ... της γλώσσας) του κειμένου; (μονάδες 4)
- β.** Τι δηλώνει καθεμιά από τις διαρθρωτικές λέξεις; (μονάδες 6)
- B1.** «Είναι ανάγκη [...] το σχολείο να καλλιεργεί και τα δύο αυτά είδη του λόγου (προφορικό και γραπτό λόγο)»
- Χρησιμοποιώντας την παραπάνω πρόταση, να δημιουργήσετε μία παράγραφο 60-80 λέξεων. (μονάδες 10)
- B2. α.** Να δώσετε έναν δικό σας τίτλο στο κείμενο. (μονάδες 10)
- β.** Να προσδιορίσετε αν ο τίτλος που δώσατε είναι κυριολεκτικός/δηλωτικός ή μεταφορικός/συνυποδηλωτικός. (μονάδες 5)

Γ. (Προτεινόμενο θέμα παραγωγής γραπτού λόγου)

Προτείνεται το ίδιο θέμα με αυτό του Κριτηρίου Αξιολόγησης 11.13.

11.13. Κριτήριο Αξιολόγησης

ΚΕΙΜΕΝΟ

[Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση]

Για τη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού είναι απαραίτητη η εξασφάλιση πλούσιων ερεθισμάτων, δηλαδή συχνών ευκαιριών για χρήση της γλώσσας που να παρέχουν σ' αυτό τη δυνατότητα να λειτουργεί ως παραγωγός λόγου, για να ικανοποιεί ανάγκες έκφρασης και επικοινωνίας. Επομένως, η γλωσσική καλλιέργεια πρέπει να επιδιώκεται μέσα από όλο το σχολικό πρόγραμμα και ο δάσκαλος οποιοδήποτε μαθήματος να είναι μαζί και δάσκαλος της γλώσσας.

Την πρώτη θέση στη γλωσσική παιδεία την έχει ο προφορικός λόγος και ακολουθεί ο γραπτός. Άλλωστε, αυτό συμβαίνει και στην καθημερινή ζωή. Είναι ανάγκη, λοιπόν, το σχολείο να καλλιεργεί και τα δύο αυτά είδη του λόγου με τις ιδιαιτερότητές τους, όπως είναι ανάγκη δάσκαλος και μαθητής να συνειδητοποιήσουν τις ποικιλίες και τα επίπεδα του επικοινωνιακού λόγου. Εξάλλου, είναι γνωστό ότι μιλούμε με διαφορετικό τρόπο, σε διαφορετικό τόπο και χρόνο, με διαφορετικούς ανθρώπους, για διαφορετικά πράγματα. Όλα εξαρτώνται από το ποιος μιλάει σε ποιον, με ποιον σκοπό κ.λπ.

Επειδή η γλώσσα είναι κοινωνικό προϊόν και επικοινωνιακή ενέργεια και όχι ανάμνηση, ο τρόπος της γλωσσικής καλλιέργειας οφείλει να είναι ενεργητικός και όχι μνημονικός. Δεν πλουτίζεται το λεξιλόγιο του παιδιού με φράσεις που αποστηθίζει. Αντίθετα, πλουτίζεται με τον παραγόμενο λόγο της μητρικής γλώσσας. Γι' αυτό χρέος του δασκάλου είναι να μην υποχρεώνει το παιδί να απομνημονεύει λόγο. Χρέος του είναι να του διδάσκει να παράγει λόγο. Η επικοινωνία είναι το κοινωνικό πλαίσιο που παράγει τον λόγο.

Χ. Τσολάκης. (1995). Πορίσματα του 1ου Πανελλήνιου Συνεδρίου για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στην Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Φιλολόγος, 80, 85-91 (διασκευή).

ΘΕΜΑΤΑ

- A1.** Βασιζόμενοι στο κείμενο, να χαρακτηρίσετε με **Σωστό** ή **Λάθος** τις ακόλουθες προτάσεις:
1. Η γλωσσική καλλιέργεια πρέπει να επιδιώκεται μέσα από όλο το σχολικό πρόγραμμα.
 2. Στη γλωσσική παιδεία την πρώτη θέση την έχει ο γραπτός και ακολουθεί ο προφορικός λόγος.
 3. Είναι ανάγκη το σχολείο να καλλιεργεί και τον προφορικό, αλλά και τον γραπτό λόγο.
 4. Το λεξιλόγιο του παιδιού πλουτίζεται με τον παραγόμενο λόγο της μητρικής γλώσσας.
 5. Χρέος του δασκάλου είναι να υποχρεώνει το παιδί να απομνημονεύει λόγο.

(μονάδες 15)

- A2.** Να δώσετε από έναν πηγαίο τίτλο στην πρώτη παράγραφο (Για τη γλωσσική ... γλώσσας) και τη δεύτερη παράγραφο (Την πρώτη ... σκοπό κ.λπ.) του κειμένου. (μονάδες 10)
- B1.** Να δημιουργήσετε από μία πρόταση χρησιμοποιώντας ένα αντώνυμο για καθεμιά από τις λέξεις του κειμένου με την **έντονη γραφή**, με βάση τη σημασία τους στο κείμενο: **πλούσιων, μέσα, πρώτη, γνωστό, διαφορετικό**. (μονάδες 10)
- B2.** Να επισημάνετε ποιες από τις παρακάτω προτάσεις του κειμένου χρησιμοποιούνται με κυριολεκτική/δηλωτική και ποιες με μεταφορική/συνυποδηλωτική σημασία:
1. «η γλωσσική καλλιέργεια πρέπει να επιδιώκεται»
 2. «η γλώσσα είναι κοινωνικό προϊόν»
 3. «φράσεις που αποστηθίζει» (μονάδες 15)

Γ. (Προτεινόμενο θέμα παραγωγής γραπτού λόγου)

Σύμφωνα με τον συγγραφέα του κειμένου: «Την πρώτη θέση στη γλωσσική παιδεία την έχει ο προφορικός λόγος και ακολουθεί ο γραπτός». Γιατί, κατά τη γνώμη σας, δίνεται σήμερα προτεραιότητα στον προφορικό λόγο έναντι του γραπτού και κρίνεται έτσι αναγκαία η καλλιέργειά του στο σχολείο; Με ποιους τρόπους πιστεύετε ότι θα μπορούσε να ενισχυθεί η καλλιέργεια αυτή; Να αναπτύξετε τις απόψεις σας για τα ζητήματα αυτά σε μια ομιλία που πρόκειται να εκφωνήσετε στο σχολείο σας στο πλαίσιο ενός ανοικτού διαλόγου που οργανώνει η τάξη σας για τη διδασκαλία της γλώσσας. (350-400 λέξεις)

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΘΕΜΑΤΩΝ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟ

11.14. Κριτήριο Αξιολόγησης*

Στην Τράπεζα Θεμάτων υπάρχουν τρία κριτήρια αξιολόγησης με τα παρακάτω κείμενα. Η Α΄ Ομάδα Θεμάτων αντιστοιχεί στο πρώτο κριτήριο, η Β΄ Ομάδα στο δεύτερο κ.ο.κ.

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Αναφάβητα 250 εκατομμύρια παιδιά λόγω κακής ποιότητας εκπαίδευσης

Σύμφωνα με την UNESCO¹ περίπου 250 εκατομμύρια παιδιά σε όλο τον κόσμο δεν διαθέτουν ούτε βασικές ικανότητες ανάγνωσης, ούτε στοιχειώδεις δεξιότητες στα μαθηματικά.

* Οι απαντήσεις στα Κριτήρια αξιολόγησης της Τράπεζας Θεμάτων δίνονται στο τέλος του βιβλίου.

1. UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization): Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών

Η κρίση στην εκπαίδευση αφήνει πίσω της μια κληρονομιά αναλφαβητισμού, η οποία είναι περισσότερο διαδεδομένη από ό,τι είχε εκτιμηθεί, αναφέρει στην ετήσια έκθεσή του, το 2013-2014, ο Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός του ΟΗΕ². Από τα 250 εκατομμύρια ανεκπαίδευτα σε όλο τον κόσμο παιδιά, μόλις τα 130 εκατομμύρια ολοκλήρωσαν τα τέσσερα πρώτα σχολικά έτη, ενώ τα υπόλοιπα φοίτησαν για μικρότερο χρονικό διάστημα ή και καθόλου, δήλωσε στους δημοσιογράφους ο επικεφαλής της UNESCO Νέας Υόρκης. Περίπου 175 εκατομμύρια άνθρωποι ηλικίας από 15 έως και 24 ετών δεν μπορούν να διαβάσουν ολόκληρη ή μέρος μιας πρότασης. Το ένα τρίτο του ποσοστού αυτού είναι γυναίκες από τη Νότια και Δυτική Ασία. Πιο ανησυχητικό είναι το ποσοστό των παιδιών που ζουν σε χώρες της Αφρικής, γιατί, παρόλο που στην πλειονότητά τους τελειώνουν το δημοτικό, δεν έχουν μάθει τα βασικά στην ανάγνωση και τα μαθηματικά.

Στο ένα τρίτο των χωρών που αναλύθηκαν, με βάση την έκθεση, λιγότερο από τα τρία τέταρτα των καθηγητών εκπαιδεύονται σύμφωνα με τα εθνικά πρότυπα. Η Γενική Διευθύντρια της UNESCO δήλωσε: «Οι εκπαιδευτικοί έχουν το μέλλον αυτής της γενιάς στα χέρια τους. Χρειάζεται να προσληφθούν 5,2 εκατομμύρια εκπαιδευτικοί μέχρι το 2015 και πρέπει να εργαστούμε σκληρά, ώστε να μπορούμε να προσφέρουμε στα παιδιά τη δυνατότητα για δωρεάν και ποιοτική εκπαίδευση [...]. Θα πρέπει να γίνει εφικτό, μετά το 2015, κάθε παιδί να φοιτά στο σχολείο, όπου θα του παρέχεται ουσιαστική εκπαίδευση».

Από την ιστοσελίδα της εφ. Η Καθημερινή, 30.01.2014 (διασκευή).

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Αναλφαβητισμός: Στην 35η θέση παγκοσμίως η Ελλάδα Τα στοιχεία του ΟΗΕ

Με κριτήριο τα επίπεδα του αναλφαβητισμού στα άτομα ηλικίας άνω των 15 ετών, η Ελλάδα κατατάσσεται από τον ΟΗΕ στην 35η θέση παγκοσμίως, καθώς τα περισσότερα αναπτυγμένα κράτη του κόσμου έχουν εξαλείψει το πρόβλημα του αναλφαβητισμού. Αυτό προκύπτει από τα στοιχεία του διεθνούς αυτού οργανισμού για την περίοδο 1995-2005, σύμφωνα με τα οποία το ποσοστό αλφαβητισμού στην Ελλάδα διαμορφώνεται στο 96%, έναντι σχεδόν 100% σε 34 χώρες για τις οποίες υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία.

Σε παγκόσμιο επίπεδο υπολογίζεται ότι περίπου 774 εκατομμύρια άνθρωποι, δηλαδή το 20% του ενήλικου πληθυσμού του πλανήτη, δεν γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση, ενώ την ίδια στιγμή 75 εκατομμύρια παιδιά παγκοσμίως είναι αποκλεισμένα από το εκπαιδευτικό σύστημα. Τα στοιχεία-σοκ παρουσίασε η UNESCO, με αφορμή τη χθεσινή, παγκόσμια ημέρα για την εξάλειψη του αναλφαβητισμού.

Σύμφωνα με την οργάνωση, υπάρχει άμεση σχέση ανάμεσα στα επίπεδα αλφαβητισμού, σε προβλήματα υγείας, αλλά και σε κοινωνικά προβλήματα. Είναι ενδεικτικό ότι σε έρευνα που έγινε

2. ΟΗΕ: Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών

σε 32 χώρες, οι γυναίκες που είχαν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ήταν πέντε φορές πιθανότερο να γνωρίζουν τους κινδύνους που συνδέονται με τον ιό του AIDS, σε σχέση με τις αναλφάβητες. Ο αναλφαβητισμός συνδέεται, επίσης, με υψηλότερα ποσοστά βρεφικής θνησιμότητας και με κοινωνικά προβλήματα, όπως ο αποκλεισμός, η εσωστρέφεια και η απομόνωση του ατόμου. Επιβάλλεται, επομένως, συνεχής αγώνας για την καταπολέμησή του.

Κατά την UNESCO, ο στόχος που είχε τεθεί για αύξηση του αλφαριθμητισμού παγκοσμίως κατά 50% μέχρι το 2015 ίσως αποδειχθεί ανέφικτος. Ωστόσο, υπάρχουν και ενθαρρυντικά μηνύματα. Συγκεκριμένα, ο αριθμός των αναλφάβητων ενηλίκων εμφανίζεται στις αρχές της δεκαετίας του 2000 μειωμένος κατά 100 περίπου εκατομμύρια.

Φ. Δημολαΐδου, από την ιστοσελίδα της εφ. *Μακεδονία*, 9.9.2008 (διασκευή).

Α΄ ΟΜΑΔΑ ΘΕΜΑΤΩΝ

- A1.** Πώς αποδεικνύεται η κρίση της εκπαίδευσης στο πρώτο κείμενο; (60-80 λέξεις) (μονάδες 15)
- A2.** Να γράψετε τα δομικά στοιχεία της τρίτης παραγράφου (Σύμφωνα με την ... καταπολέμησή του) του δεύτερου κειμένου. (μονάδες 10)
- B1.** Να δημιουργήσετε από μία πρόταση με κάθε αντώνυμο των παρακάτω λέξεων των κειμένων με **έντονη γραφή**, με βάση τη σημασία τους στα κείμενα: **διαδεδομένη, προσληφθούν, γνωρίζουν, ανέφικτος, ενθαρρυντικά**. (μονάδες 7)
- B2. α.** Γιατί ο αρθρογράφος του πρώτου κειμένου προτίμησε να παραθέσει τις απόψεις της Γενικής Διευθύντριας της UNESCO μέσα σε εισαγωγικά, αντί να τις αποδώσει σε πλάγιο λόγο; (μονάδες 5)
- β.** «Τα στοιχεία-σοκ παρουσίασε η UNESCO, με αφορμή τη χθεσινή, παγκόσμια ημέρα για την εξάλειψη του αναλφαβητισμού».
1. Να αιτιολογήσετε την επιλογή της σύνταξης από την αρθρογράφο. (μονάδες 5)
 2. Να μετατρέψετε την ενεργητική σύνταξη σε παθητική. (μονάδες 5)

Β΄ ΟΜΑΔΑ ΘΕΜΑΤΩΝ

- A1.** Πώς συνδέεται ο αναλφαβητισμός με την υγεία και με κοινωνικά προβλήματα, σύμφωνα με την αρθρογράφο του δεύτερου κειμένου; (60-80 λέξεις) (μονάδες 15)
- A2.** Να δώσετε έναν πλαγιότιτλο σε κάθε παράγραφο του δεύτερου κειμένου. (μονάδες 10)
- B1.** Να γράψετε μία συνώνυμη λέξη ή ισοδύναμη φράση για καθεμία από τις λέξεις των κειμένων με την **έντονη γραφή**, με βάση τη σημασία τους στα κείμενα: **τα βασικά, προσφέρουμε, δωρεάν, παγκοσμίως, συνδέονται**. (μονάδες 10)

B2. Να επισημάνετε ποιες από τις τρεις παρακάτω φράσεις/προτάσεις του πρώτου κειμένου χρησιμοποιούνται με κυριολεκτική/δηλωτική και ποιες με μεταφορική/συνυποδηλωτική σημασία:

1. «250 εκατομμύρια παιδιά σε όλο τον κόσμο δεν διαθέτουν τις βασικές ικανότητες ανάγνωσης»
2. «μια κληρονομιά αναλφαβητισμού»
3. «Οι εκπαιδευτικοί έχουν το μέλλον αυτής της γενιάς στα χέρια τους» (μονάδες 15)

Γ' ΟΜΑΔΑ ΘΕΜΑΤΩΝ

A1. Ποιοι στόχοι έχουν τεθεί από την UNESCO για την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού ως το 2015, σύμφωνα με τους συγγραφείς των δύο κειμένων; (60-80 λέξεις) (μονάδες 15)

A2. Με ποιον τρόπο αναπτύσσεται η δεύτερη παράγραφος του πρώτου κειμένου (Η κρίση στην εκπαίδευση ... τα μαθηματικά); Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας. (μονάδες 10)

B1. «Χρειάζεται να προσληφθούν 5,2 εκατομμύρια εκπαιδευτικοί μέχρι το 2015 και πρέπει να εργαζομαστε σκληρά, ώστε να μπορούμε να προσφέρουμε στα παιδιά τη δυνατότητα για δωρεάν εκπαίδευση».

Να ξαναγράψετε την παραπάνω περίοδο λόγου, αντικαθιστώντας τις υπογραμμισμένες λέξεις με τις εξής σημασιολογικά ισοδύναμες λέξεις/φράσεις: **δουλέσουμε, εκπαίδευση χωρίς χρήματα, δώσουμε, είμαστε σε θέση, είναι αναγκαίο.** (μονάδες 10)

B2. «Η Ελλάδα κατατάσσεται από τον ΟΗΕ στην 35η θέση παγκοσμίως, καθώς τα περισσότερα αναπτυγμένα κράτη του κόσμου έχουν εξαλείψει το πρόβλημα του αναλφαβητισμού».

1. Να αιτιολογήσετε την επιλογή της παθητικής σύνταξης στην πρώτη πρόταση από την αρθρογράφο. (μονάδες 5)
2. Να μετατρέψετε την παθητική σύνταξη σε ενεργητική και την ενεργητική σε παθητική. (μονάδες 10)

Γ. (Προτεινόμενο θέμα παραγωγής γραπτού λόγου)

Με αφορμή τη Διεθνή Ημέρα για την Εξάλειψη του Αναλφαβητισμού, που καθιερώθηκε με πρωτοβουλία της UNESCO στις 8 Σεπτεμβρίου του 1965, ο δήμος σας οργάνωσε σχετική εκδήλωση, την οποία παρακολουθήσατε. Εμπνεόμενοι από όσα ακούσατε και είδατε κατά την εκδήλωση αυτή, αλλά και από όσα διαβάσατε στα κείμενα που σας δόθηκαν, να συντάξετε ένα κείμενο για τη σχολική σας εφημερίδα στο οποίο θα διερευνάτε τα αίτια και τις επιπτώσεις του φαινομένου για το άτομο και το κοινωνικό σύνολο. (400 περίπου λέξεις)